

TEORIE PRÁVA I.

(zimní semestr akademického roku 2007/2008)

přednášel prof. A. Gerloch

Literatura:

J. Boguszak, J. Čapek, A. Gerloch. Teorie práva. 2. vydání. Praha 2004.

A. Gerloch. Teorie práva. 4. vydání. Plzeň 2007.

POJEM PRÁVA. PRÁVO OBJEKTIVNÍ A PRÁVO SUBJEKTIVNÍ, PRÁVO POZITIVNÍ A PRÁVO PŘIROZENÉ. PRÁVO A PRÁVNÍ VĚDOMÍ.

přednáška 1.10.2007, prof. A. Gerloch; Teorie práva (str. 13 – 37), Gerlochova Teorie práva (str. 19 – 25)

POJEM PRÁVA, PRÁVO A PRÁVNÍ VĚDA

právo nelze vymezit „jednou větou“ → jedná se o tzv. **multidimenzionální fenomén**

- existuje spousta definic práva, ale žádná není dostatečná
- právo lze popsat charakterizováním jednotlivých rovin (aspektů)

normativní aspekt (výchozí, ale samozřejmě ne jediný)

- bez něj by **právo** ztratilo svůj **specifický charakter**, který je dán zejména **sepjetím se státem** (ostatní instituce jsou státem vymezovány nebo je musí stát přijmout, např. evropské právo)
- **právo** je zde **vyjádřeno** formou **pramenů práva** (zákony, vyhlášky, smlouvy, ...) → právo zkoumáno jako **specifický systém pravidel regulujících chování lidí**
- platí zde tzv. **formálně určitá pravidla** (jsou sepsaná, dají se vyhledat), jinak by právo bylo nepředvídatelné

sociální (společenský) aspekt

- **právo vzniká a působí ve společnosti**, reguluje a ovlivňuje chování společnosti → smyslem existence práva je **snaha ovlivnit chování lidí**
 - **pozitivní motivace** – zvýhodňování nějakého chování
 - **negativní motivace** – sankce

axiologická dimenze – právo odráží určité **hodnoty** (v právu = **finální účely práva**) a směřuje k jejich naplňování

mocenský aspekt

- **právo prostředkem realizace veřejné moci** (hlavně státní), „kde existuje státní organizace, tam je i právo“
- právo může st. moc omezovat, ale to podmíněno stabilitou práva; prvky omezení st. moci mají kořeny v hist.

informační aspekt

- informace o zákonech a jejich dostupnost, dodržování pravidel, ... → **právo jako nositel informací**
- „neznalost zákona neomlouvá“ → vážnost této dimenze stoupá
- sporné **otázk**y a názory **okolo elektronické komunikace** – usnadnění hlavně v angloamerickém právu (vyhledávání precedentů), ale problém aktualizace, autoři, možnost manipulace, ...

psychologický aspekt, ...

Právo je soubor právních norem, vytvořených nebo uznaných státem, který zajišťuje dodržování a vynucování těchto právních norem. → definice tzv. pozitivního práva (tj. právo vytvářené státem)

PRÁVO OBJEKTIVNÍ A PRÁVO SUBJEKTIVNÍ, PRÁVO POZITIVNÍ A PRÁVO PŘIROZENÉ

objektivní právo

- právo v normativním smyslu → **soubor platných právních norem jako obecně závazných pravidel chování stanovených či uznaných státem, resp. mezinárodním společenstvím státům**
- právní normy vznikají jako produkt lidské společnosti → **výsledek volní (vůle) činnosti**

opakem objektivního práva **subjektivní právo (oprávnění)**

- **možnost chování v mezích objektivního práva** (zaručena objektivním právem), v tomto smyslu je také právo vymahatelné
- každé subjektivní právo je **spojeno s povinností** někoho jiného zdržet se určitého chování, ale řada práv také vyžaduje aktivní chování někoho jiného → realizace práva spojena s ne/činností někoho jiného (právní povinnost = **nutnost chovat se určitým způsobem pod hrozbou sankce**)
- v každé demokratické společnosti je rovnováha práv a povinností (lidé je přijímají dobrovolně)
- významný rozdíl mezi subjektivním právem a vlastním chováním v jeho mezích, tj. **výkonem práva**
- z hlediska právního pozitivismu subjektivní práva a právní povinnosti vyplývají z práva objektivního (tj. z normativní právní úpravy), z hlediska teorie přirozeného práva však subjektivní právo předchází normativní úpravě

právo v rovině objektivní i subjektivní se dále dělí podle různých kritérií na **právní odvětví**

- např. **právo soukromé a právo veřejné, právo hmotné a právo procesní**

positivní právo (platné právo, *ius positivum*)

- právo, které je ve státě uznáváno za platné (i mezinárodní právo uznávané více státy a positivní právo, které již neplatí, platilo však v minulosti) → **právo dané státem** (buď přímo státem vytvořeno, nebo alespoň státem uznané), **vzniká činností státu** → opakem je přirozené právo
- **stát → právní normy → vznik subjektivního práva a povinností**
- **právní pozitivismus** – platné právo je dané státem (jiné normy nejsou platné, jiná práva nejsou formalizována a vynucována) → **striktně rozlišuje právo a morálku** (morální pravidla nejsou spojena se státní mocí, a tedy ani s donucením ze strany státu či jiné veřejné autority odvozené od státu)
- tvořeno soustavou právních norem, je to tzv. objektivní právo, jakož i soustavou subjektivních práv a jim odpovídajících právních povinností, které jsou, podle právního pozitivismu, od právních norem odvozeny
- právní řády jednotlivých států se od sebe navzájem liší → positivní právo má **národní charakter** (vyjma mezinárodního práva, práva EU apod.)
- **věda o pozitivním právu** má ale **relativně univerzální základ v soustavě obecných pojmů** více méně shodně definovaných a používaných v různých zemích; **výchozím pojmem je právo v objektivním smyslu**
- právní pozitivismus dominantním přístupem k právu v 19. stol. a v 1. pol. 20. stol., v podmínkách kontinentálního typu právní kultury kladl důraz na úlohu zákona jako rozhodujícího pramene práva, spojen s ideou moderních kodifikací stěžejních odvětví soukromého i veřejného práva

přirozené právo (*ius naturale*)

- soubor pravidel, o kterých nelze tvrdit, že mají původ v přirozené lidské činnosti → potřeba hledat zdroj někde jinde (příroda, boží vůle, lidský rozum)
- vzniká a existuje **nezávisle na státu**, souhrn principů a nezadatelných subjektivních práv
- **nezadatelná subjektivní práva → právní povinnosti → právní normy → musí existovat stát**
- podle některých koncepcí je nadřazeno pozitivnímu právu
- právní pozitivismus odmítá jeho existenci, protože je **vědecky nezjistitelné** a pokud je, je **morální**
- nepopírá existenci **pozitivního práva**, chápe ho jako **nezbytný protiklad, hodnotí platné právo**
- představy o jeho obsahu a původu se různí, podle toho se jeho teorie dělí na různé směry a školy
- dlouhý historický vývoj – je **věčné, neměnné, univerzální** – toto ale dnes oslabeno – od konce 19. století úvahy, zda přirozené právo je skutečně to, co je nám vrozeno, nebo zda za přirozené nelze považovat něco, co je naším přičiněním zrozeno

PRÁVO A PRÁVNÍ VĚDOMÍ

hledisko *de lege lata* (z hlediska již přijatého zákona, tedy podle výkladu platného zákona)

- zvláště důležité ve vztahu k právním normám, výchozí stupeň pro každého právníka, zákl. právní argument

hledisko *de lege ferenda* (z hlediska zákona, který by měl být přijat; podle možného práva)

- **přístup právně-sociologický** – vyžaduje poznávat vztahy mezi právními normami a skutečným, existujícím chováním (např. zjišťuje, zda či do jaké míry se lidé chovají v souladu s právní normou nebo ji porušují)
- právní úprava je nesprávná → **kritičnost k platnému právu** (např. otázka účelnosti)
- zisk **poznatků** významných **pro právní politiku** (činnost směřující hlavně k tvorbě práva)

→ musí být jasné, ve které právní rovině právník argumentuje (*de lege ...*)

vztah práva a právního vědomí

- existuje **individuální právní vědomí** každého člověka, ale to **není totožné s právem**
- individuální právní vědomí člověka lze zkoumat (dotazníky, ...) → pak se ale jedná o **veřejné mínění** (souhrn individuálních názorů na právo) – hodně ovlivňováno, dost proměnlivé
- právní vědomí není totožné s veřejným míněním ani s platným právem
- **právní vědomí** = to, jak právo chápou ti, co o něm rozhodují (soudci, právníci, ...)

právo a mravnost

- právo bývá přísnější než morálka, pokud jde o následky porušení pravidel
- právo jako celek bývá v určitém smyslu i mravní kategorií, ale ne všechny právní normy mívají zároveň povahu norem mravních
- veřejné mínění přispívá k realizaci práva, schvaluje-li chování, jež jsou v souladu s právem, a znamená-li veřejné opovržení těmi, kdo právo porušují; **projevy morálního odsouzení okolím mohou být pocíťovány jako sankce tíživější než různé újmy, v nichž spočívají sankce právní**

ZÁKLADNÍ METODOLOGICKÉ PŘÍSTUPY K PRÁVU (TEORIE PŘIROZENÉHO PRÁVA, PRÁVNÍ POSITIVISMUS, SOCIOLOGICKÝ A SOCIÁLNĚ PSYCHOLOGICKÝ PŘÍSTUP K PRÁVU)

přednáška 8.10.2007, prof. A. Gerloch; Teorie práva (str. 211 – 212), Gerlochova Teorie práva (vybráno ze str. 230 – 269)

metodologické přístupy k právu

- tendence právní vědy chápat právo v celé jeho mnohotvárnosti se v historickém vývoji odráží ve čtyřech základních myšlenkových směrech
- přirozenoprávní přístup (**jusnaturalismus**), právněpositivistický přístup (**juspositivismus**), **sociologický** přístup, **psychologický** přístup → v rámci těchto směrů existuje řada škol

1) přirozenoprávní přístup (jusnaturalismus)

- tato teorie staví na **právním dualismu**, který vychází z představy, že **existuje**:
 - a) **platné právo** – právo dané státem (vytvořeno nebo uznáno státem, resp. společenstvím států)
 - b) **přirozené právo** – právo existující nezávisle na státu, souhrn určitých právních principů nebo obecných právních norem se silným hodnotovým významem (přirozené právo v objektivním smyslu), zdůrazňuje požadavky možného chování (přirozené právo v subjektivním smyslu)
- vychází z předpokladu existence nepsaného a neměnného práva, jež odpovídá „přirozenému řádu věcí“ a je v tomto smyslu nadřazeno právu pozitivnímu
- klíčovým pojmem pro jusnaturalisty je **legitimita** (je právo ospravedlnitelné?), přičemž platné právo a lidské chování je hodnoceno z pohledu přirozeného práva – přirozené právo chápáno jako prostředek legitimizace platného práva
- teorie přirozeného práva rozvíjena mimo právní vědu (filosofové, teologové)

2) právněpositivistický přístup (juspositivismus)

- vychází z **právního monismu** – právo je jen to, co uzná stát za závazné (sankcionuje a vynucuje); morální, politická, či jiná norma, která není uznaná státem, není právem
- klíčovým pojmem pro juspositivisty je **legalita**, tj. otázka, zda chování určitých subjektů je v souladu s právem nebo není
- v krajní podobě má zřejmé nedostatky – může se omezit na úzké pojetí legality, nezabývá se tím, zda to, co je vyjádřeno v normách pozitivního práva, je správné, či není (čistě formalistický přístup)

3) sociologický přístup

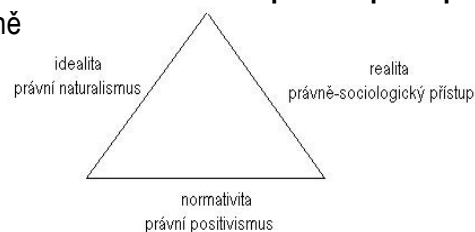
- namířen proti oběma koncepcím, vzniká na přelomu 19. a 20. století
- E. Ehrlich – jako první **zdůrazňuje rozdíl mezi formálně stanoveným platným právem a právem reálně sociálně působícím**, a konstruuje tak „**nový dualismus**“ v právu → *podle reálných společenských vztahů musíme říci, zda platná úprava odpovídá potřebám a dynamice společnosti – law in books × law in action*
- rozhodující je tedy **efektivita** (funkčnost práva); právo se zároveň chápe jako výsledek sociálního konfliktu, střetu sociálních zájmů, přičemž stěžejní funkcí práva je soustavné a včasné řešení těchto konfliktů, což se považuje za smysl právní regulace chování lidí ve společnosti
- právní realismus (zvažuje všechny možné faktory, které na právo působí), zájmová jurisprudenc (právo slouží určitým zájmům, které jsou v konfliktu)

4) psychologický přístup

- v souvislosti s rozvojem psychologie se i v právní vědě ve 20. století zvyrazňuje **tendence zkoumat právo jako psychický prožitek člověka**, klást **důraz** nejen na vnější prostředí determinující jeho chování, ale také na jeho **vnitřní svět**, který se projevuje v jeho přístupu k právu
- klade důraz na právní vědomí, na analýzu jednotlivých dimenzí v sepětí s dalšími formami vědomí a na výzkum různých projevů vědomí člověka v interakci s vnějším prostředím

syntetický přístup

- využívá prvky všech koncepcí → kritika právního pozitivismu nemá vést k odstranění principu legality, ale k jeho doplnění o další legitimizační kritéria → **chápe právo v jednotě a zároveň v rozporu tří přístupů**
- **návraty k přirozenému právu** mají převážně historický a sociálně determinovaný význam, nezbytný je **sociální konsensus**, který má odpovídat dosaženému stupni vývoje dané civilizace

vývojové stupně přirozenoprávní teorie (jusnaturalismu)

- přirozené právo je chápáno ve všech koncepcích jako věčné, univerzální a neměnné
- **teologická koncepce** přirozeného práva (*ius divinum, lex aeterna*)
 - **právo výrazem** božího záměru, **boží vůle**
 - boží právo je lidmi nepostižitelné, neboť je pouze zprostředkováno (např. zjevením), proto chování lidí bude ve svém konečném důsledku podrobno božím soudu, kde se teprve prokáže, zda se lidé chovali správně
 - **transcendentní teorie** pojetí přirozeného práva (právo, morálka a náboženství tvoří jeden systém)
 - produktem tohoto přístupu tzv. **poddanská smlouva** – uzavřel Bůh s lidmi, určuje hierarchii lidí, kteří jsou si rovni pouze před bohem, v reálném světě přirozená nerovnost (učení o trojím lidu)
 - Platon (Ústava – každý z nás je odlišný svou přirozeností), Aristoteles (Politika – člověk je od přírody společenská, politická bytost), Cicero, Ulpianus
 - středověká křesťanská teologie – Augustin Aurelius (Boží stát), Tomáš Akvinský (Suma teologie)
- **naturalistická koncepce** (*ius naturae*)
 - **usiluje o odbožštění**, vznik v 16. století
 - snaha o **deistický přístup** – přirozené právo by existovalo, i kdyby neexistoval bůh, protože v přírodě platí neměnné a všeobecně platné zákony, bůh do chodu světa po jeho stvoření již nezasahuje
- **antropologické koncepce**
 - člověk má určité věčné a nezměnitelné atributy, které jsou základem přirozeného práva
 - vychází z toho, že nejstarším zákonodárcem je příroda
- **racionalistická koncepce** (*ius rationale*)
 - rozvoj od 17. století, plně se projevuje v 18. století v době osvícenství
 - **rozchází se s božím základem práva**, zdůrazňuje, že obsah základních principů práva je seznatelný samým rozumem (racionálně zdůvodnitelný a pochopitelný) → **přirozené právo je takové, které je rozumem samým pochopitelné a zdůvodnitelné**
 - není přirozená nerovnost a nesvoboda lidí, ale přirozená je svoboda a jejich rovnost → argumentace přirozeným stavem, který existoval před vznikem civilizace
 - produktem tzv. **společenská smlouva** – lidé si chtějí chránit svoji svobodu – východiskem tedy svoboda člověka, realizujícího své představy a záměry, mezi lidmi existuje rovnost (chápaná jako rovnoprávnost, rovnost v právech) → lidé se dohodli na omezení svobody jako na nutnosti pro vytvoření a trvání lidské civilizace, v rozsahu nezbytném pro rozvoj občanské společnosti
 - Hugo Grotius (O právu válečném a mírovém), Thomas Hobbes (Leviathan), John Locke (Druhé pojednání o vládě), J. J. Rousseau (O společenské smlouvě), Ch. L. Montesquieu (O duchu zákonů)

základní směry právního pozitivismu (juspositivismu)

- první vědecký přístup ke studiu práva se objevuje v 11. – 12. století v Bologni, kde působila **škola glosátorů**, kteří studovali nově objevená Digesta a dělali si z nich poznámky (empirická metoda); po nich nastupují **komentátoři**, kteří zpracovávají poznámky do nového systému vztahů, zobecňují (více teoretická metoda)
- **exegetický přístup**
 - založený na **zkoumání a výkladu právních textů** (stěžejní a výlučný zdroj práva)
 - **francouzská škola právní exegeze** (východiskem **Code civile**, 1804) – navazuje na římskoprávní instituce, nezadatelná práva je třeba sepsat do kodexu, představa úplnosti právního řádu, soudce musí vždy rozhodnout (nesmí odepřít spravedlnost)
 - **rakouská škola právní exegeze** (**Rakouský občanský zákoník**, 1811) – není důsledně buržoazní, zatížen mnoha feudálními rezidui
- **pojmová jurisprudence** (jurisprudence = teorie práva, právní věda)
 - přístup **Velké Británie**, založen na **definování právních pojmů**
 - Jeremy Bentham, John Austin – jejich činností vznikl systém dnešního britského práva
- **normativismus** a **ryzí právní nauka** (de facto synonyma)
 - typický pro **brněnskou školu** (F. Weyr) + **videňská škola** (ryzí právní nauka – zaměřena jen na normu a jestli je realizováno to, co nařizuje, už ji nezajímá účel, Kelsen)
 - propracovaný po metodologické stránce – **základem právní norma** – učení o pyramidě právních norem (na vrcholu základní hypotetická právní norma a od té se odvíjí ostatní právní normy)

PRÁVNÍ NORMATIVITA; OBECNÉ A SPECIFICKÉ ATRIBUTY PRÁVNÍCH NOREM. STRUKTURA PRÁVNÍCH NOREM.

přednáška 15.10.2007, prof. A. Gerloch; Teorie práva (str. 81 – 88), Gerlochova Teorie práva (str. 28 – 50)

PROBLEMATIKA NORMATIVNOSTI

každá **norma** má **preskriptivní charakter**, tedy **stanoví něco, co má být**

- **co má být – preskriptivní, regulativní charakter** → **norma** (sama o sobě nemá pravdivostní hodnotu)
- **co je (bylo) – deskriptivní charakter** (určitá pravdivostní hodnota) → **výrok**
- pro posouzení charakteru jazykového výrazu však není rozhodující jeho forma, ale skutečný význam, např.: ustanovení Ústavy ČR, že *hlavním městem ČR je Praha* (čl. 13), má vnější deskriptivní charakter, ale normativní povahu a význam (ústavodárce určuje Prahu jako hlavní město)
- **normy regulují chování lidí** (přímo, zprostředkovaně) a **stanoví, jaké chování je z hlediska normotvůrce žádoucí a jaké nežádoucí** → **společným rysem všech norem normativnost a regulativní charakter**
- regulativností se normy odlišují nejen od výroků, ale i od idejí a axiologických (hodnotících) vět

norma – Studenti jsou povinni chodit na přednášky.

výrok – Studenti chodí na přednášky.

idea – Je žádoucí, aby studenti chodili na přednášky.

výrok o normě – Je pravda, že studenti jsou povinni chodit na přednášky

hodnotící věta – Je správné, že studenti chodí na přednášky.

- **rozdělujeme normy:**

- a) **s hodnotovým významem** – právo, morálka, náboženské normy, politické normy, určité místní tradice a zvyklosti (sociální normy) – hodnota **výsledkem hodnocení určité potřeby** → zahrnuje jak elementy objektivní (potřebnost), tak i subjektivní (ocenění určité potřeby)
- b) **technického charakteru** – pravidla slušného chování, normy upravující obřady a rituály (svatba, pohřeb, promoce), pravopisná pravidla, technické normy, sportovní pravidla – **upravují určité postupy** či procesy **a jejich žádoucí výsledky**
→ politické normy upravující vztahy mezi politickými stranami a uvnitř těchto stran nejsou právními normami, ale normy upravující vztahy mezi ústavními orgány jimi jsou → např. bude-li disciplinárně potrestán člen strany za hlasování v zákonodárném sboru, nejde o právní postih; uzavřou-li určité parlamentní strany politické dohody, nejde o smlouvy v právním smyslu, tedy mocensky vymahatelné

- **právo** do sebe může zahrnout jiné normativní systémy, a je tedy **univerzálním normativním systémem**
- získají-li neprávní normy státem stanovenou formu pramene práva, stávají se právními normami

způsoby regulace chování nazýváme **mody** (modality) **normativnosti**

- 1) **objektivní mody** (modality normativnosti z hlediska normotvůrce)
 - **příkaz a zákaz** – z nich plyne **povinnost** určitého chování, jsou to tzv. **silné modality**
 - **dovolení** – vyplývá z něho **oprávnění**, subjektivní právo, je to tzv. **slabá modalita**
 - 2) **subjektivní mody** (modality normativnosti z hlediska recipientů, tj. příjemců povinností a oprávnění, norem)
 - **oprávnění**
 - **povinnost**
- vztahy modalit normativnosti lze znázornit na tzv. **logickém čtverci**
 - **příkaz a zákaz, dovolení a nedovolení** jsou **vzájemně neslučitelné** modality normativnosti
 - **z příkazu plyne dovolení; ze zákazu vyplývá, co není dovoleno** (příkázání určitého chování je neslučitelné s nedovolením téhož chování; dovolení určitého chování je neslučitelné se zákazem téhož chování)
 - **příkaz a zákaz** jsou mody **vzájemně převoditelné negací** (např. *zakazují krást = příkazují nekrást*)
 - tradiční normativní systémy formulovány v podobě příkazů (např. Desatero), moderní normativní systémy přecházejí spíše na používání zákazů (určuje se, co se nesmí) → **zásada legální licence** (zákonného dovolení) = **je právně dovoleno vše, co není právně zakázáno** (vychází z toho, že jedinec si uvědomuje, že jeho svoboda je omezena svobodou druhých a společným zájmem)
 - **rozhodující modalitou** v soudobém právu je **zákaz**, ale v praxi se používají všechny 3 mody – **implicitní dovolení** (plyne z modality zákazu), **explicitní dovolení** (povolení, používá se zejména ke zdůraznění, že určité chování je žádoucí)

PRÁVNÍ NORMY A JINÉ SOUČÁSTI NORMATIVNÍHO PRÁVNÍHO SYSTÉMU

základem práva v objektivním smyslu právní normy, ale určitou funkci mají i **metanormativní prvky**

- **definice** vágních, ale závazných pojmů (např. osoba blízká, trestný čin)
- podobně **explikace** – výčty určitých znaků zákonných pojmů
- samy nejsou normami (**nemají preskriptivní charakter**), ale napomáhají právní regulaci, neboť jako součásti zákonů jsou formálně závazné (normativně tedy působí ve vazbě na právní normy)
- **legislativní zkratky** – odkazují na ustanovení v textu právního předpisu či pod čarou
- **preambule** – **ustanovení uvozující** právní předpisy (nejčastěji ústavy a mezinárodní smlouvy) – zdůrazňují určité základní ideje, vyjadřují se k historickému kontextu, ve kterém byla norma vydána, apod. – přispívají k výkladu vlastního textu

nejvýznamnější částí objektivního platného práva vedle právních norem jsou **právní principy**

POJETÍ PRÁVNÍ NORMY, SPECIFICKÉ RYSY PRÁVNÍCH NOREM

právní norma

- **obecně závazné pravidlo lidského chování, stanovené nebo uznané státem (resp. mezinárodním společenstvím států), jehož porušení stát (společenství) sankcionuje**
- každá právní norma představuje základní prvek platného práva – je **elementem systému právních norem** (plného smyslu a obsahu nabývá teprve jako část systému práva)
- vydána, aby **regulovala určité vztahy ve společnosti** → je **závazná**, neponechává subjektům práva vůli, jak se mají zachovat, stanoví množinu právně dovolených chování
- **stát** různými právními metodami a postupy **zajišťuje její zachování = státní donucení** k dodržování právních norem

specifické rysy právních norem (to, čím se právní normy odlišují od jiných norem)

1) závaznost

- **právní norma je závazné pravidlo chování, neboť stanoví oprávnění** (možnost určitého chování) **a povinnosti** (nutnost určitého chování pod hrozbou sankce)

2) formální určitost

- **stát uznává normy v určité právní formě (pramen práva, určitá vnější podoba práva)** a v takové formě musí být norma i vyjádřena
- **právní normou** je jen taková norma, která **je obsažena ve státem uznaném prameni práva** (např. zákon, precedens, právní obyčej, ...)

3) obecnost (opakem jedinečnosti, individuálnosti)

- **právní norma upravuje chování druhově určených subjektů (adresátů) a rovněž jejich oprávnění a povinnosti a i sankce stanoveny obecně**
- např. formulace *každý je povinen, nikdo nesmí, prezident republiky* (tj. každý, kdo bude prezidentem)
- **abstraktnost** → **musí být konkretizována ve vztahu k určitému případu** → obecnost normy však nelze zaměňovat s její abstraktností
- důležitým **předpokladem principu formální rovnosti** (rovnoprávnosti)

4) vynutitelnost

- pokud právní norma ukládá určité povinnosti a stanoví i hrozbu sankcí v případě jejich nedodržení, lze zpravidla vynutit splnění jak primární povinnosti, tak i sekundární povinnosti (sankce)
- **vynucování normy zabezpečeno orgány státní (veřejné) moci**
- **imperfektní normy** (*lex imperfecta*) – **neúplné, nedokonalé** – **nemají sankci** × nutno odlišit od **implicitní sankce** (neplatnost právního jednání vyplývající z nedodržování zákonných podmínek jeho platnosti, nebo vyjádřena v jiném právním předpisu) a **explicitní sankce** (sankce v normě uvedena, avšak její reálné použití je obtížné)

následky protiprávnosti (resp. nedodržení dispozice právní normy)

- a) **sankce** ve vlastním slova smyslu – újma uložena rušiteli (trest, náhrada škody, ...)
- b) **následky jiné**, které sice bezprostřední povahu újmy nemají, ale mají následky, kterými se zajistí dodržení právních norem

STRUKTURA PRÁVNÍCH NOREM

tradičně se vychází z toho, že **struktura právní normy je trichotomická** (trojčlenná)

- má podobu podmíněné věty (implikace) – **jestliže** je A (hypotéza), **pak** nastává B (dispozice), není-li B, nastupuje C (**jinak** C – sankce)
- podle logického schématu právní normy vidíme, že **sankce nenastává vždy**, nýbrž nastupuje **jen v případě nedodržení dispozice** (přesněji povinnosti stanovené v dispozici) → proto se v literatuře poukazuje na to, že se tedy jedná **spíše o tetrachomickou** (čtyřčlennou) **strukturu o 2 částech**
 1. hypotéza → dispozice
 2. normativní ustanovení pro případ nesplnění povinnosti vyplývající z dispozice a právní (sankční) následky tohoto nesplnění (porušení dispozice → sankční následky)

hypotéza, dispozice, sankce

- **hypotéza** – **podmínky realizace normy** – stanoví předpoklady a podmínky, za nichž se má realizovat pravidlo chování stanovené v dispozici; hypotézou normy jsou zpravidla určeny **právní skutečnosti**, se kterými je spojen vznik, změna či zánik právních vztahů upravených v dispozici, **okruh adresátů normy, časová působnost**
- **dispozice** – **vlastní pravidlo chování** – zejména stanoví, komu a jaká oprávnění a povinnosti vznikají, nastanou-li skutečnosti uvedené v hypotéze → jednotlivé žádoucí modality chování z hlediska normotvůrce, tj. **příkaz, zákaz, dovolení** a z hlediska adresáta, tj. **oprávnění a povinnost**
- **sankce** – **následky nezachování normy** vyplývající z dispozice právní normy

DĚLENÍ HYPOTÉZ, DISPOZIC A SANKCÍ (TYPY STRUKTURÁLNÍCH ELEMENTŮ NOREM)

1) z hlediska míry abstraktnosti formulace jednotlivých částí právní normy

- **relativně abstraktní formulace hypotézy, dispozice, sankce** – větší prostor pro uvážení soudu a dalších orgánů veřejné moci aplikujících normy, např. § 450 občanského zákoníku: *Z důvodu zvláštního zřetele hodných soud náhradu škody přiměřeně sníží. Vezme přitom zřetel zejména k tomu, jak ke škodě došlo, jakož i k osobním a majetkovým poměrům občana, který ji způsobil ...*
- **relativně konkrétní formulace hypotézy, dispozice, sankce** – velmi konkrétní, nevytváří prostor pro uvážení při aplikaci, vyšší míra právní jistoty pro adresáty norem

2) z hlediska kumulativnosti nebo alternativnosti formulace jednotlivých částí právní normy

- zda musí být splněny všechny podmínky a všechny povinnosti, uloženy všechny sankce, ...
- **kumulativní charakter formulace hypotézy, dispozice, sankce** – spojka *a, jakož i, i, rovněž* ve významu slučovacím, **musí být splněny všechny uvedené podmínky najednou, splněny všechny povinnosti, využita všechna oprávnění, uloženy všechny sankce**
- **alternativní charakter hypotézy, dispozice, sankce** – spojka *nebo, anebo*, stačí, aby byla **splněna i jen jedna povinnost, využito i jen jedno z oprávnění, uložena jedna ze sankcí**

3) z hlediska úplnosti či neúplnosti vymezení hypotézy, dispozice, sankce

- **taxativní** (úplný, uzavřený) **výčet** – stanoví **podmínky realizace normy** zpravidla **relativně konkrétně** a přitom vylučuje použití normy na případy, kdy jsou dány jiné, resp. podobné podmínky, např. § 711 občanského zákoníku: *soud přivolí k výpovědi nájmu pronajímatelem jen z důvodu taxativně uvedených v odstavci 1, písmeno a) až h)*
- **demonstrativní** (příkladný) **výčet** – používají se obraty typu *zejména, například, jiné okolnosti* – vytváří **prostor pro uvážení pro soudy a další orgány** veřejné moci **aplikující právní normy**, např. § 33 trestního zákona: *Soud při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihlédne k stupni nebezpečnosti trestného činu pro společnost, k možnosti nápravy a poměrům pachatele ... při výměru trestu se jako k polehčující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že pachatel: a) spáchal trestný čin v silném rozrušení, b) ... – v současném právním státě nelze demonstrativně stanovit právní povinnosti a sankce za jejich nedodržení*

→ uvedená 3 hlediska lze samozřejmě kombinovat

druhy sankcí

- **absolutně určitá** – stanoví **určitý druh a výměru trestu** – např. odnětí svobody na 25 let
- **relativně určitá** – **újma se může pohybovat v určitém rozmezí** – odnětí svobody na 6 měsíců až 5 let
- **neurčitá** – např. **bude potrestán přiměřeně** – v právu se vyskytuje ojediněle

PRÁVNÍ NORMY A JEJICH FORMULACE V NORMATIVNÍCH AKTECH

jednotlivé části právní normy nemusejí být stanoveny vždy v témže článku či paragrafu normativního aktu

- právní systém není totožný se soustavou a systémem normativních aktů
- z důvodů přehlednosti a srozumitelnosti může 1 právní norma být formulována různými normativními akty

právní norma není zcela totožná s textem právního předpisu (se slovním vyjádřením v normativním aktu)

- právní norma je **představa povinného chování, uložená ve společenském vědomí** – obsah této představy může být bohatší (konkrétnější) než pouhé slovní vyjádření normy v textu normativního aktu
- právní norma (jako součást společenského vědomí) je a **musí být v přímém souladu s textem slovního vyjádření normativního aktu** nebo v jiném pramenu práva

PRÁVNÍ PRINCIPY

nejvýznamnější částí objektivního platného práva vedle právních norem jsou **právní principy**

- **vůdčí zásady, na kterých stojí právní systém vcelku a jednotlivá právní odvětví**
- **preskriptivní charakter** (stejně jako právní normy)

právní principy se od právních norem odlišují ve 2 směrech

- 1) **právní principy jsou vyšší míry obecnosti** než normy – stanoví právní postup v nejobecnější normě, z právních předpisů nevyplývají bezprostředně práva a povinnosti finálním recipientům právních norem
 - právní předpisy představují **obecné regulativní ideje**, používají se při řešení obtížných právních případů (je třeba posoudit relevanci mezi konkrétní právní úpravou a jejími principiálními východisky)
 - právní principy musí respektovat při interpretační a aplikační činnosti všechny soudy, správní úřady, státní zástupci, ... → podstatná část z nich explicitně stanovena na ústavní úrovni
- 2) **právní principy mohou mít a nezřídka mají kontradiktorní charakter**
 - zatímco 2 právní normy stanovující, že chování A je zakázáno a chování non A je rovněž zakázáno, považujeme za logicky neslučitelné, pro právní principy toto neplatí
 - při použití právních principů se uplatňuje **metoda vyvažování**, nebo **metoda specifikace** (omezení platnosti principu pro určité případy)

právní principy lze **klasifikovat** z více hledisek

a) **tradiční principy**

- přítomné v právu v jistých modifikacích snad **ve všech právních systémech**, přestože ne vždy byly v praxi dodržovány
- zásady *pacta sunt servanda* (smlouvy je nutno dodržovat), *audiatur et altera pars* (je třeba slyšet i druhou stranu), *nemo iudex in causa sua* (nikdo nesmí být soudcem ve vlastní věci), *nemo iudex sine actore* (není soudce bez žalobce), *neminem laedere* (nikomu neškodit)

b) **principy moderního práva**

- uplatňované od konce 18. století a v posledních desetiletích doplňované o nejnovější
- zásada *legální licence* (je právně dovoleno vše, co není právně zakázáno), zásada **enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí** (veřejnou moc lze uplatňovat jen v případech, mezích a způsoby, které stanoví zákon), zásada *ignorantia legis non excusat* (neznalost zákona neomlouvá), zásada *předvídatelnosti práva*, zásada *nullum crimen, nulla poena, nullus processus criminalis sine lege* (není zločinu, není trestu, není trestního řízení bez zákona), zásada *rovnosti před zákonem*, zásada *přiměřenosti a proporcionality*, ...

a) **univerzální právní principy** (obecné)

b) **principy platné jen v určitých právních odvětvích**

a) **hmotně-právní principy** – např. legální licence, nikomu neškodit

b) **procesně-právní principy** – např. není soudce bez žalobce, nikdo nesmí být soudcem ve vlastní věci

PŮSOBNOST PRÁVNÍCH NOREM

přednáška 22.10.2007, prof. A.Gerloch; Teorie práva (str. 90 – 94), Gerlochova Teorie práva (str. 68 – 73)

působnost právní normy (tj. **vymezení rozsahu realizace a aplikace právní normy**)

4 roviny působnosti právních norem

- 1) **věcná** působnost
- 2) **prostorová** působnost (teritoriální, místní)
- 3) **osobní** působnost (personální)
- 4) **časová** působnost (temporální)

věcná působnost

- týká se skutkové charakteristiky případů, které právní norma (jejich souhrn, tedy právní institut) upravuje
- **dána předmětem, na který působí** (věcnou problematikou, která je normou upravena), dána už názvem příslušného právního předpisu, bližší vymezení v úvodních ustanoveních (např. zákon o VŠ, působnost VŠ)
 - a) **obecné normy** (normy **s obecnou působností**) – vztahují se na větší počet stejných případů
 - b) **speciální normy** (normy **se zvláštní působností**) – upravují odlišně věcně shodnou problematiku
- např. občanský zákoník upravuje soukromoprávní vztahy obecně, obchodní zákoník upravuje soukromoprávní vztahy podnikatelů
- pro předpisy stejné právní síly platí – **speciální norma má přednost před obecnou (*lex specialis derogat legi generali*)**, ale musí respektovat obecné zásady, pokud však v určité problematice není zvláštní úprava, použijeme právní normu obecnou (tj. **princip subsidiarity**)
- normy nepůsobí na společenské vztahy jednotlivě, ale v **normativních komplexech**
 - **právní institut** – **nižší komplex** norem, které ve svém souhrnu **upravují 1 určitý druh společenského vztahu** (např. manželství, vlastnictví, dědictví atd.)
 - **právní odvětví** – **vyšší komplex** norem – soubor právních norem **upravujících souhrn souvisejících společenských vztahů**

prostorová působnost

- řeší otázku **na jakém území právní norma platí, resp. je účinná**, popř. v jaké míře platí a je účinná nad a pod tímto územím, resp. mimo toto území
- vychází z teritoriální působnosti orgánů veřejné moci → **určena působností veřejné moci**
 - a) **právní normy s celostátní působností** – např. ve formě zákona
 - b) **lokální právní normy** – např. ve formě nařízení nebo vyhlášky
- **problematika exterritoriality** (použití právní normy mimo území státu, jehož právního řádu je součástí)
- soudobé právo stojí na **principu teritoriality** – platí primárně, právo působí na všechny osoby na území státu, pod jehož jurisdikcí se nacházejí (každý, kdo se nachází na území státu, se musí řídit jeho právem)
- oproti principu teritoriality stojí **princip personality** – užívaný ve starověku, středověku i částečně dnes
- **princip teritoriality modifikován principem personality**, např.:
 - u fyzických osob – **institutem státního občanství** – občané se musí řídit i za hranicemi státu právním řádem svého domovského státu (zejména v oblasti veřejné práva) → může dojít ke kolizi právních řádů obou států, což řeší kolizní normy a stále častěji i mezinárodní smlouvy
 - u právnických osob – možná **dohoda na volbě soukromého práva**, to neplatí u veřejného práva (placení daní, sociálního a zdravotního pojištění apod.)
- **celostátní × regionální působnost** – zákony a právní předpisy vlády, prezidenta republiky, ministerstev a jiných správních úřadů s celostátní působností mají **celostátní teritoriální působnost**, někdy může být zákonem stanoven **zvláštní režim pro určité oblasti státu** (na hranicích, ve vojenských prostorech)
- **mimo stát působí jeho právo zejména:**
 - na občana státu, který vycestoval za hranice státu – např. na zemi zůstává určitý prostor volný (moře, vzdušný prostor), ve volném prostoru se letadlo řídí zákony státu, pod jehož vlajkou letí, dokud nevetlí do vzdušného prostoru jiného státu
 - při kolizní úpravě
 - na základě mezinárodní smlouvy
 - v oblasti trestního práva při posuzování trestnosti činu spáchaného v cizině za podmínek stanovených trestným zákonem

osobní působnost

- založena na principu rovnosti před zákonem, spočívá v druhovém vymezení právních subjektů v hypotéze právní normy → **na které osoby platí právní norma**
- typická pro středověké právo (každý si právo táhl s sebou)
- možnost stanovit **imunitu** a **exempce** (a vymežit její rozsah) pro určité skupiny právních subjektů – **rozsah** imunity a exempcí **dán především postavením (funkcí) osoby, stanoven v normách mezinárodního práva** (princip vzájemnosti, tj. státy si navzájem imunitu uznávají), **ale i vnitrostátního** (např. právní postavení soudců, poslanců, senátorů) → **typy imunity:**
 - **absolutní imunita**
 - **hlava státu** – monarcha, prezident – v ČR není prezident republiky odpovědný za jednání, kterého se dopustí v době funkčního období, může být souzen pouze za velezradu, což je zvláštní druh ústavního deliktu
 - **diplomatictí zástupci** – diplomat může být vyhoštěn jako *persona non grata* (osoba nežádoucí, nevítaná)
 - **členové zákonodárského sboru** – v ČR poslanci a senátoři nemohou být postiženi za hlasování
 - **relativní imunita**
 - **členové zákonodárského sboru**, pokud jde o možnost **trestního stíhání, stíhání za přešůpek** nebo za jejich **projevy** – v různém rozsahu podmíněno souhlasem příslušného zákonodárského sboru či komory, resp. je **omezena možnost postihu pouze na disciplinární odpovědnost**
 - **soudci ústavního soudu** – mají obdobný rozsah imunity a režim trestní a přestupkové odpovědnosti jako členové zákonodárského sboru
- s imunitou souvisí **exempce**, tj. **vynětí z působnosti příslušných orgánů** – v některých případech může rozhodnout o protiprávním jednání jiný orgán než v obecním režimu (např. o přestupcích soudců, státních zástupců, politiků, vojáků atd.)
- cizinci se řídí **cizineckým režimem** – mají všechna práva a povinnosti s výjimkou těch, která jsou přiznána občanům státu na základě občanství – jsou jim zaručena základní lidská práva (např. právo na život), ale některá omezení, např. ve svobodě pohybu, ve vlastnictví (cizincům s trvalým pobytem lze naopak přiznat i některá práva, která mají jinak jen občané státu)
- **kodifikaci přinesl římský statut** – založil **mezinárodní trestní soud v Haagu**, jako **trvalý soud pro stíhání zločinů mezinárodního práva**

časová působnost

- souvisí s platností a účinností právního předpisu, s možností retroaktivity (zpětná účinnost) a s otázkou intertemporality právní normy (přechodné ustanovení právního předpisu)
- časová posloupnost právní normy – **schválená norma** (reálně existuje, ale není dosud schopna vyvolat právní účinky sledované zákonodárcem) → **platná norma** (vydána příslušným orgánem v mezích jeho pravomoci, předepsaným způsobem publikována) → **účinná norma**
- 2 základní **formy publikace**
 - **materiální** – historicky starší forma, např. vybubnování a seznámení s obsahem
 - **formální** – zveřejnění v úřední sbírce či jiným zákonem předpokládaným způsobem
- časová působnost normy se nekryje s platností právní normy – **platnost začíná** včleněním normy do právního řádu (**promulgací**, tj. publikací předepsaným způsobem) a **končí** jejím vyřazením z právního řádu, tj. **výslovnou derogací** (zrušením), **nebo novelizací**; **časová působnost souvisí** s používáním normy na konkrétní případy, **s její realizací a aplikací**
- **účinnost** právní normy v čase **přesně ohraničena** určením **od kdy do kdy** mají být společenské vztahy upravovány (čas, ve kterém norma nabyla platnosti, nemusí spadat vjedno s časem, ve kterém norma nabyla účinnosti), zpravidla je stanoven počátek účinnosti okružně, tak, že norma nabývá účinnosti až po určitém čase od okamžiku, kdy nabyla právní platnosti (ryze praktické důvody, den účinnosti zpravidla výslovně určen, pokud není, nabývají normy vyhlášené ve sbírce zákonů účinnosti 15 dnem po vyhlášení), datum účinnosti může být i děleno (postupně nabývá účinnosti)

- **derogační klauzule (zánik platnosti normy výslovně ustanoven v novém normativním aktu)**, viz. str. 25
 - každou právní normu lze zrušit právní normou stejné nebo vyšší právní síly, provádí ten, kdo vydává určitou právní normu, zrušení většinou v den účinnosti nové právní úpravy, ale tyto normy **mohou být dále aplikovány**:
 - **posuzování vzniku práv a povinností** – podle právních norem, které byly účinné v okamžiku, kdy práva a povinnosti vznikly = **pravá retroaktivita** (tj. zpětná působnost, aplikujeme to na případy, které se staly ještě před účinností normy)
 - **v situaci, kdy je vyloučena pravá retroaktivita** → **nepravá retroaktivita**
 - **generální derogační ustanovení** – pouze **všeobecně vyslovuje**, že ruší všechny právní normy, jež odporují ustanovení nového normativního aktu, nabývajícího platnosti
 - **derogační ustanovení** – obsahuje **taxativní výčet všech zrušených normativních aktů**
- **retroaktivita** (viz. str. 25)
 - výjimečně v normativním aktu výslovně stanoveno, že právní norma má v jistém rozsahu zpětnou působnost
 - **pravá retroaktivita** – **zpětná působnost právní normy** – výjimečná, **např. v trestním právu** (nikomu nelze uložit trest za čin, který nebyl zákonem označen za trestný v době, kdy byl spáchán, trestnost činu se posuzuje podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán, ale **trestnost činu se posuzuje podle pozdějšího zákona tehdy, jestliže je to pro pachatele příznivější**)
 - **nepravá retroaktivita** – **např. v občanském a rodinném právu se vznik právního vztahu posuzuje podle normy účinné v době vzniku právního vztahu, obsah existujícího právního vztahu, práva a povinnosti subjektů se však řídí ustanoveními nového normativního aktu, často značně odlišnými** (např. vznik manželství se posuzuje podle norem platných v den uzavření manželství → platná jsou tedy i manželství vzniklá do 1.1.1951 církevním sňatkem, práva a povinnosti manželů jsou ovšem upravena platným zákonem o rodině a občanským zákoníkem)
- **vacatio legis** → legisvakance → **legisvakanační lhůta** → čím pracnější právní úprava, tím delší lhůta, tzn. existují 2 právní normy, ale 1 ještě není platná

KLASIFIKACE PRÁVNÍCH NOREM

přednáška 29.10.2007, prof. A. Gerloch; Teorie práva (str. 88 – 90), Gerlochova Teorie práva (str. 50 – 68)

KRITÉRIUM PRÁVNÍ SÍLY

- **právní síla** – vlastnost, která spočívá v relevanci (vztahu) mezi normami, což odpovídá jejich postavení v hierarchii norem, typická pro kontinentální typ právní kultury, výsledkem úvah na přelomu 19. a 20. stol.
- **formální kritérium** dělení právních norem – **dělení podle forem**, tj. **pramenů práva**, ve kterých jsou tyto právní normy obsaženy
- v demokratickém právním státě postavení ústředních orgánů silnějších než postavení regionálních a lokálních orgánů, taktéž přímo volené orgány mají silnější právní sílu než odvozené orgány – ale neplatí to zcela (otázka dělby moci a nadstátních celků, rozhodnutí ústavního soudu)

norma nižší právní síly nesmí odporovat normě vyšší právní síly – pokud tomu tak není, neznamená to ale nutně neplatnost právní normy → dáno zásadou **presumpce správnosti veřejnoprávních aktů** (každý veřejnoprávní akt je platný, pokud není prokázáno jinak, i kdybychom se domnívali, že např. příslušná vyhláška není v souladu se zákonem), důležité, zda došlo k publikaci předepsaným způsobem; musí existovat možnost nápravy (v ČR Ústavní soud)

norma může být měněna nebo rušena pouze normou stejné nebo vyšší právní síly

- 1) **ústavní normy** – nejvyšší právní síla, základ právního řádu, závazné pro všechny subjekty, přijímány ústavodárcem, v jednotlivých státech se mohou lišit podle míry rigidity (tj. podle obtížnosti změnitelnosti takové normy), nemusejí být obsaženy jen v ústavě, aby měly ústavní platnost (viz. Listina základních práv a svobod)
- 2) **zákonné normy**
- 3) **podzákonné normy** – mají vlastní vnitřní hierarchii
 - hierarchie právních norem má velký význam pro rozlišení jejich závaznosti z hlediska postavení různých adresátů právních norem a systému kontroly ústavnosti a zákonnosti – **zákonnými normami a normami vyšší právní síly** (ústavní normy, normy mezinárodního práva recipovanými do vnitrostátního práva) jsou **vázány soudy**, soudy mohou samy rozhodovat o tom, zda podzákonné normy jsou v souladu s normami zákonými (pokud při konkrétním případě soud rozhodne, že podzákonný předpis není v souladu se zákonem, aplikuje se přímo zákon)
 - ústavodárce určuje, které mezinárodní smlouvy mají stejnou právní sílu jako ústava
 - **zákonodárce se řídí zákonými normami a vyššími** – zákonné normy může rušit a měnit
 - **opatření se silou zákona** – přijímá parlament – naše platná úprava to povoluje pouze při rozpuštění poslanecké sněmovny (pak může senát přijímat zákonná opatření, ale jen s omezenou platností, po znovuustanovení je může poslanecká sněmovna zrušit)
 - to, že nějaká právní normy je v rozporu s ústavou může říci pouze **Ústavní soud**
 - vázán pouze ústavními normami a prameny práva, které jsou na stejné úrovni (v platném právním řádu ČR jsou to ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách)
 - **nálezy** Ústavního soudu, kterými zasahuje do právního řádu, mají **právní sílu zákona**
 - může, je-li to Ústavou dovoleno, rušit zákony nebo podzákonné předpisy, nemůže je však měnit; Ústavní soud má postavení tzv. **negativního zákonodárce**
 - prezident republiky může iniciovat případy k Ústavnímu soudu, ale on sám rozhodovat nemůže

KRITÉRIUM POVAHY REGULATIVNÍHO PŮSOBENÍ NORMY

- **normy s klasickou strukturou (kondicionální)**
 - právní normy zavazující a opravňující
 - **opravňující normy** stanoví **výslovně pouze oprávnění**
 - **zavazující normy** stanoví **explicitně pouze povinnosti** (ve formě příkazu = **norma příkazující**, nebo zákazu = **norma zakazující**)
 - implicitně z nich však lze vyvodit odpovídající oprávnění nebo povinnost jiného subjektu
 - právní normy dispositivní a kogentní (kategorické)
 - **dispozitivní normy** (autonomní právo) – **nestanoví** buď vůbec **vlastní pravidlo chování**, nebo je **stanoví pouze subsidiárně** a nechávají na adresátech, aby si je stanovili sami (tj. aby upravili vzájemná práva a povinnosti svým vlastním projevem vůle) – nejvíce v občanském a obchodním právu, např. smlouva, závěť
 - **kogentní (kategorické) normy** (heteronomní právo) – **imperativně stanoví pravidlo chování, práva a povinnosti**, neponechávají prostor pro vůli adresáta, který tak nemá možnost odchýlit se od požadavků normy vlastním projevem vůle – typické pro oblast veřejného práva včetně práva procesního, někdy i v právu soukromém (stanoví limity smluvní autonomie účastníků soukromoprávních vztahů)
- **zvláštní normy**
 - nemají klasickou trichotomickou, resp. tetrachomickou strukturu, tj. kondicionální povahu
 - stanoví pravidla, co do působnosti omezená na určitou část území, nebo pro určitou specifickou kategorii subjektů nebo pro časové období, v němž nastaly a trvají určité mimořádné okolnosti (**omezený rozsah a sféra působnosti**) × působnost obecných norem dopadá na celé území státu, na všechny subjekty a není předem výslovně omezena na určité časové období
 - problém, co všechno sem zahrnovat, někdo sem zahrnuje i metanormativní prvky (např. definice, preambule) → **pravidlo chování specifického charakteru**
 - **blanketové normy** (bílé, nevyplněné normy)
 - **neobsahuje vlastní pravidlo chování**, nýbrž ve své dispozici **zmocňuje příslušný státní orgán nebo nestátní orgán veřejné moci k vydání prováděcího předpisu, kde teprve bude stanovena vlastní normativní úprava**
 - zmocnění v relaci **ústavní zákon – zákon, zákon – odvozený podzákoný právní předpis, zákon – právní předpis samosprávné instituce** (krajské zastupitelstvo, obecní zastupitelstvo, veřejná VŠ, profesní komora, ...)
 - na základě těchto norem probíhá **extenze exekutivy do legislativy** – výkonná moc může vykonávat legislativní činnost (vydávat podzákoné předpisy), **zákonodárce přenáší část své pravomoci na výkonnou moc a ta poté může přijímat normy v rámci zákona** (jakákoliv sekundární podzákoná norma může být vydána pouze na základě normy blanketové)
 - blanketovou normu nelze vyplnit jakýmkoliv jednáním, které není *contra legem* (proti zákonu), musí to být pouze jednání *secundum et intra legem* (na základě a v mezích zákona), je vyloučeno postupovat *praeter legem* (vedle zákona) → **státní a jiné orgány veřejné moci mohou při výkonu této moci činit jen to, co jim zákon výslovně stanoví**
 - **odkazující ustanovení v zákonech** – nejedná se o blanketní normy, za použití legislativní zkratky odkazují na konkrétní pramen práva v té době již platný, nevytváří pravidlo chování, a to ani pro tvůrce norem
 - **kolizní normy**
 - tvoří náplň mezinárodního práva soukromého a stanoví hraniční ukazatele, jimž jsou určeny normy, podle nichž se řeší soukromoprávní vztahy s cizím prvkem (tj. **případy, kdy je nutné řešit právní vztahy mezi subjekty, které podléhají různým vnitrostátním právním řádům a u nichž je třeba určit, který právní řád má být na tento právní vztah aplikován**)
 - součástí vnitrostátního právního řádu, často odkazují na právní řád jiného státu
 - v posledních desetiletích nahrazovány přímými normami v dvoustranných či vícestranných mezinárodních smlouvách
 - vyskytují se rovněž ve federativních státech

- **kompetenční normy**
 - stanoví kompetence, tj. **vymezují rozsah pravomoci** (tj. prostředky, které jsou jí dány) a **působnosti** (tj. vlastní kompetence v daných mezích) **orgánů veřejné moci**
 - např. v ústavách států a v tzv. kompetenčních zákonech
- **teleologické (finální) normy**
 - bezprostřední opak norem kondicionálních (tj. norem s klasickou strukturou) – nemají klasickou logickou strukturu, necharakterizují normativně žádoucí chování – **vytyčují žádoucí cíle, aniž by normovaly způsob, jak k cíli dospět** – např. normy v zákoně o státním rozpočtu
 - není jich mnoho, jejich používání není zcela v souladu s normativní povahou práva
 - významná role v právu Evropských společenství (resp. Evropské unie) ve formě **směrnic**, které stanoví, jaké cíle mají jednotlivé členské státy dosáhnout, tj. jakou právní úpravu mají přijmout, přičemž ponechávají na uvážení jednotlivých států, jakým způsobem to provést
 - **důležitost úsilí adresáta**
- **doporučující normy**
 - **kvazinormy** – nestanoví závazné pravidlo chování, ale jen **doporučení žádoucího chování**
 - vyskytují se zřídka
 - např. **případy vzorových stanov**, které se **použijí subsidiárně** pro úpravu právních poměrů určitých právnických osob – sama právnická osoba může upravit právní poměry svým projevem vůle v rozsahu zákonných podmínek, přičemž může využít i určitá ustanovení vzorových stanov

PRAMENY PRÁVA – POJEM, KLASIFIKACE

přednáška 5.11.2007, prof. A. Gerloch; Gerlochova Teorie práva (str. 74 – 82, 87 – 88)

trojí význam pojmu **prameny práva** (pojem o více významech)

- **prameny práva ve formálním smyslu** – vyjadřují **vnější formu právních norem** – obsahují právní normy, dodávají v nich obsaženým pravidlům charakter práva (**pouze takové pravidlo** chování, které má státem, resp. společenstvím státu v mezinárodním právu, **uznanou formu pramene práva, je právní normou**)
- **prameny práva v materiálním smyslu** – chápány jako **zdroj obsahu těchto norem** – obsah právních norem determinuje např. stav dané společnosti, státu a politického režimu, tradice a zvyklosti, technologická, ekonomická a kulturní úroveň, vliv mezinárodního společenství – tj. **společenskohistorický kontext**, ve kterém právo vzniká (zájmy, které se do obsahu práva promítají)
- **prameny práva v gnoseologickém smyslu** – chápán jako **zdroj poznání práva** – zdrojem poznání určitého právního systému nemají být jen **zákony** a **precedenty**, ale i **rozhodnutí orgánů veřejné moci individuální povahy** (tj. individuální právní akty, judikatura, smlouvy, právní literatura, dokumentace legislativního procesu) → zkoumání práva se nemá omezit na členění zákonů, měli bychom se zajímat i o aplikaci právní normy

PRAMENY PRÁVA VE FORMÁLNÍM SMYSLU

prameny práva jako formy právních pravidel **historicky proměnlivé, spojeny s odlišnými typy právní kultury**
základní prameny práva – právní obyčej → soudní precedenty → právní předpisy → normativní právní smlouvy
právní řád – soustava pramenů práva

způsoby vytváření právních norem jako obecně závazných pravidel, uznaných a vynucovaných státem

- a) **autoritativní (imperativní)** způsob tvorby právních norem
 - v záměrném procesu rozhodnutím decizního orgánu veřejné moc – určitá **veřejná autorita rozhodne** o pravidle
 - **právní předpisy** – legislativním proces – *ex ante, a priori* stanoveno závazné pravidlo chování
 - **právní precedenty** – rozhodování soudů – *ex post*, tvorba práva *a posteriori*
 - b) **konsensuální** způsob tvorby právních norem
 - tj. **dohodou**, nabývá na významu růstem úlohy mezinárodního práva
 - **normativní právní smlouvy**, ale ne individualizované právní smlouvy (obecně závazné pravidlo chování aplikované na konkrétní případ)
 - tvorba právních norem na základě *communis opinio doctorum* (všeobecné mínění učených)
 - c) **spontánní (konvenční)** způsob tvorby právních norem
 - není projevem vůle, vznik opakováním určitých činností, které se zobeční pravidlem → **na základě dlouhodobé tradice + uznání ze strany státu** či společenství států
 - **právní obyčej** – historicky nejstarší pramen práva, typický pro tradiční společnost
 - právní principy
- na základě tohoto členění lze hovořit o rozdílech mezi psaným a nepsaným právem, taktéž se ukazuje rozdíl mezi autonomní a heteronomní tvorbou práva
- **psané právo** (*ius scriptum, lex scripta*) – právo vytvářené v legislativním procesu (**zákony** a jiné **právní předpisy**), **normativní právní smlouvy**
 - a) listinná tvorba
 - b) elektronická tvorba
 - **nepsané právo** (*lex non scripta*) – právní normy v podobě **právních obyčejů** a **soudních precedentů**, též **právní principy**
 - **autonomní tvorba práva** – právo **vytvářené samotnými nositeli práv a povinností** (zejména v rámci smluvní autonomie dané normami heteronomního práva)
 - **heteronomní tvorba práva** – právo **vytvářené nezávisle na nositelích práv a povinností** (zejména zákonné a soudcovské právo)

PŘÁVNÍ PŘEDPISY (OBEČNĚ ZÁVAZNÉ NORMATIVNÍ PŘÁVNÍ AKTY)

právní předpis

- výsledkem záměrné činnosti nazývané **legislativní proces** – právní předpisy přijímány monokratickým orgánem (za **okamžik vzniku** se považuje **podpis** právního předpisu – vycházíme z toho, že se jedná o psané právo, pro **platnost** důležitá **publikace** předepsaným způsobem), vznik předepsáním **platné většiny** (**princip majority**, není typický konsensus)
 - **prostá** většina – nadpoloviční většina přítomných členů (stanoveno minimální kvórum přítomnosti)
 - **absolutní** většina – nadpoloviční většina všech členů
 - **kvalifikované** většina – nejčastěji 3/5 nebo 2/3, prostě nejvyšší
- **rozhodnutí orgánu veřejné moci**, které **obsahuje právní normy jako předem daná pravidla chování** (**apriorní způsob tvorby práva**) × **právní úkon**, tj. soukromoprávní projev vůle
- **rozhodující pramen práva v kontinentálním typu právní kultury**, v podobě tzv. statute law se uplatňují také v angloamerickém typu právní kultury, uplatnění i v islámském typu právní kultury
- **hierarchická výstavba** soustavy právních předpisů – vytvořena **na zákl. jejich tzv. právní síly** (ta souvisí zejména s postavením normotvorného orgánu veřejné moci, nejvyšší právní sílu mají zákony, a to zpravidla ústavní zákony)
- ve formě zákonů, pokud jde o hlavní právní odvětví, mají v kontinentálním typu právní kultury **podobu kodexů** – kodexy (**zákoníky**) **upravují uceleně právní problematiku určitého právního odvětví** nebo alespoň jeho převážné části (např. občanský a trestní zákoník, občanský soudní řád, trestní řád) → výhodou přehlednost, systematicčnost, nerozpornost právní úpravy

právní předpisy

- a) individuální právní prvky
- b) normativní právní akty
 - a) **obecně závazné normativní právní akty**
 - b) interní normativní právní akty

obecně závazné normativní právní akty

- **uplatňují se vůči všem subjektům na určitém teritoriu**
- princip pravomoci orgánu veřejné moci rozhodovat o právech a povinnostech
- **primární právní předpis** × odvozené právní předpisy (sekundární, terciální, ...) – vznik na základě zmocnění k provedení primárního předpisu, tj. na základě delegace normotvorní činnosti

od právních předpisů nutno odlišit individuální právní akty

- např. rozsudek soudu, trestní příkaz, platební rozkaz, správní rozhodnutí v konkrétní věci apod.
- **nejsou prameny práva** – jedná se pouze o **formy aplikace obecně závazných normativních právních aktů na konkrétní případy**

odlišit je nutné i interní normativní akty

- **nejsou prameny práva**, i když **mají normativní charakter** – tvoří **paraprávní systém** – **závazná jen pro toho, kdo je na základě zákona účastníkem určitého vztahu (princip personality)**, kterého se týkají (např. členové akademické obce na VŠ – akademičtí pracovníci a studenti – jsou vázáni statutem VŠ a příslušné fakulty)
- jsou **závazné na základě právních předpisů**
- např. směrnice, instrukce, statuty, organizační a pracovní řady apod.
- typické ve veřejné správě, ve služebních vztazích, v pracovních vztazích (jako pokyny zaměstnancům s obecnějším významem)

PRÁVNÍ PRECEDENTY

de facto synonymem **soudní precedenty**

- druh judikátu, tj. soudního rozhodnutí, které je **právním řešením daného případu, dosud právem neupraveného, závazným pro obdobné případy v budoucnosti**
- formálně závazný pramen práva v **angloamerickém typu právní kultury** (judge made law, case law) a **mezinárodním právu**

správní precedenty pozbyly vzhledem k rozsáhlému soudnímu přezkumu správních rozhodnutí na významu vyšší soudní rozhodnutí **v kontinentálním typu právní kultury**

- **nejsou formálně obecně závazná a vymahatelná**
- ale mají **quasiprecedenční význam** – máme pravidlo, ale poměrně neurčité, konkretizace aplikováním na konkrétní případ

způsob vytváření právních norem **a posteriori** – nejprve nastane situace, která není upravena právní normou
2 základní **znaky** precedentů

- **originálnost** (původnost) – první rozhodnutí v dané věci
- **formální obecná závaznost** – závazný pro obdobné případy

pro precedenty platí

- určitý **pozitivní moment** – představují **pružný model práva** (mezera v právu de lege ferenda může být vyplněna rozhodnutím soudu, i když jednoznačná norma v tzv. psaném právu absentuje)
- určitý **negativní moment** – **nižší míra právní jistoty**, menší předvídatelnost práva

kasuistická povaha precedentu – **individuální právní akt, který řeší konkrétní případ**

- obecný charakter získá používáním jako vzorové pravidlo pro obdobné případy

soudy vytvářejí precedenty podle právních principů, event. i právních obyčejů → zdroje rozhodnutí ratio a equita

- **důraz na racionálnost (ratio)** – přesvědčivost jeho odůvodnění
- **důraz na spravedlnost (equita)**
- **ratio decidendi** – ta část odůvodnění rozhodnutí, která má **charakter precedentu** – normativní věta/y, použitelná/e na další obdobné případy
- **obiter dictum** – ta část odůvodnění rozhodnutí, která **se týká jedinečného případu** řešeného soudem, **nemá obecnou závaznost**

zásada stare decisis (setrvat u rozhodnutého)

- doplňuje doktrínu **rule of precedent**
- precedenční rozhodnutí se aplikuje na podobné případy a **nemůže být bezdůvodně měněno, a to ani tím soudem, který je přijal** → zajištěna stabilita práva
- **možno odchýlit** se jen tehdy, jestliže **nově řešený případ má odlišné znaky** (tzv. **metoda distinkcí**) nebo jestliže se **podstatně změnily okolnosti** oproti těm, za nichž byl přijat (pravidlo **rebus sic stantibus**)

metoda distinkce (rozdílnosti, rozlišování)

- soud shledává rozdíly mezi různými precedenty, hledá, který je nejspíše použitelný pro konkrétní případ
- pokud nenalezen vhodný precedent, vytvořen nový – argumentace právě těmito rozdíly
- důsledek – na obdobné případy se vztahuje zpravidla několik precedentů, odlišných v některých aspektech případů
- **overruling** – výjimečný, vyřazení precedentu z užívání soudem, který ho přijal, pro zásadní změnu okolností

komunitární právo

- soudní rozhodnutí (Evropský soudní dvůr, Soud prvního stupně) mají velký význam
- jen některá rozhodnutí však obsahují obecně závazná právní pravidla → **charakter soudních precedentů**

NORMATIVNÍ PRÁVNÍ SMLOUVY

druh **smlouvy obsahující právní normy jako obecně závazná pravidla chování** → upravují **obecně a originálně** blízké právním předpisům, **vznikají na základě konsensu**, nikoliv na základě autoritativního rozhodnutí
v současnosti **nejdůležitějším pramenem mezinárodního práva** → **mezinárodní smlouvy** (ale ne všechny)

- nahrazují dosavadní úpravu obyčejového práva
- nejvýznamnější mezinárodní smlouvou Charta OSN („ústava mezinárodního společenství“)
- **připuštěno, aby existovaly jisté výhrady k některým ustanovením jinak přijímaných smluv** – projev suverenity států tvořících mezinárodní společenství
- některé normy mezinárodního práva obsažené v právu smluvním považovány za **ius cogens** – závazné i pro státy, které k příslušným normám nepřistoupily
- v současnosti typická implementace mezinárodního práva do práva vnitrostátního

kolektivní smlouvy

- zvláštní druh normativní právní smlouvy, vznik ve Skandinávii
- **upravují pracovní a sociální otázky**, pramenem vnitrostátního práva (v ČR mohou jít pouze nad rámec zákona – např. určitá zvýhodnění pro zaměstnance oproti zákonné úpravě)

PRÁVNÍ OBYČEJ

nejstarší pramen práva, v současnosti jen omezený význam

vznik spontánně na základě dlouhodobé tradice a obecné akceptace veřejností a státem

nepsané právo → do konfliktu s požadavkem formální určitosti právní normy

- v průběhu doby ale vznik nejrůznějších spisků a sbírek právních obyčejů → určitá rigidita → vytrácí se jejich přednost, tj. **pružnost při jejich výkladu a používání** × zvyšování míry právní jistoty

typické rysy

- **usus longaevis** – zvyk dlouhodobě zažitý a užívaný
- **opinio necessitatis** – skutečnost, že jde o zvyk **obecně uznávaný**
- **opinio iuris** – **uznání veřejnou autoritou** ve smyslu právního pramene

stále se používá ve Velké Británii a islámském právu + Afrika × v kontinentálním právu není pramenem práva

nutnost **odlišovat od jiných zvyklostí** (např. dobré mravy) – mimo právní systém ve formálním smyslu

VEDLEJŠÍ PRAMENY PRÁVA

odborná literatura, communis opinio doctorum (společné mínění učenců)

rozum (**ratio**), spravedlnost (**equita**) – hojně využívány v angloamerickém právu při tvorbě precedentů

právní principy – spíše se ale využívají při vytváření právních norem

subsidiární prameny práva

- uznávané v angloamerickém a mezinárodním právu
- prameny pro tvorbu soudních rozhodnutí precedentní povahy

PRAMENY PRÁVA (PRÁVNÍ ŘÁD) ČESKÉ REPUBLIKY

přednáška 12.11.2007, prof. A. Gerloch; Gerlochova Teorie práva (str. 82 – 86)
seminář 5.11.2007 a 12.11.2007, (odborný asistent) JUDr. J. Tryzna, Ph.D.

právní řád

- systém pramenů práva, obsahujících právní normy určitého státu (resp. společenství států)
- **souhrn pramenů práva platných v daném státě** nebo v rámci mezinárodního společenství

právní řád ČR

- **kontinentální typ právní kultury**, založen na **psaném právu**
- tvořen **zákony a dalšími právními předpisy, ratifikovanými a vyhlášenými mezinárodními smlouvami**, k nimž dal souhlas Parlament ČR a **nálezy Ústavního soudu**, kterými zrušil určitý zákon, jiný právní předpis nebo jejich jednotlivá ustanovení
- uspořádán podle **principu právní síly** – nejvyšší právní sílu má ústava, resp. ústavní zákony

základem vnitrostátních právních řádů **ústava**

- a) **kodifikovaná – monolegální** (jeden dokument, měněna pouze přímou novelizací)
 - b) **nekodifikovaná – polylegální** (několik ústavních dokumentů) – v současnosti ČR, ústavodárce souhrn ústavních dokumentů označil jako ústavní pořádek
- **flexibilní ústava** – od ostatních zákonů se liší pouze obsahem
 - **rigidní ústava** – liší se obsahem i formou – zejména náročnější způsob přijetí a změn
 - dnes se do ústavy prosazují absolutně rigidní ustanovení – **sílí tendence oddělit nositele ústavodárné a zákonné moci (v ČR ústavodárcem Parlament ČR, usnáší se na ústavních zákonech 3/5 většinou všech poslanců a 3/5 většinou přítomných senátorů)**
 - **ústava ČR patří mezi ústavy s relativně nízkou mírou rigidity**

1) termín ústavní pořádek ČR

- soubor všech zákonů, které tvoří vrchol pomyslné pyramidy
- **Ústava ČR** – ústavní zákon ČNR č. 1/1993 Sb.
- **Listina základních práv a svobod**
 - samostatný předpis, **akt se silou ústavního zákona**, formálně to tedy není ústavní zákon
 - přijata Federálním shromážděním v roce 1991 jako ústavní zákon a republikována pod č. 2/1993 Sb. (Usnesení předsednictva ČNR) – původně součást federálního zákona z 8.1.1991 (23/1991 Sb.), kde měla podobu ústavního zákona, tak ale nemohla zůstat nadále označena, protože pak by byla nadústavním předpisem (i Ústava by s ní musela být v souladu)
- všechny **ústavní zákony**, kterými byla Ústava **novelizována**
 - možnost novelizace Ústavy pouze předpisem stejné nebo vyšší právní síly
 - 1) ústavní zákon č. 347/1997 Sb. **o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb.** – je tam jen výčet krajů
 - 2) ústavní zákon č. 110/1998 Sb. **o bezpečnosti ČR** – zavádí další důvody pro omezení základních práv a svobod, např. při krizových situacích (válečný stav, stav ohrožení státu, stav nouze)
 - 3) ústavní zákon č. 395/2001 – nemá název, „**euronovela**“ – předpoklady pro vstup ČR do EU
 - 4) ústavní zákon č. 515/2002 Sb. **o přistoupení ČR k EU a o změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb.** (v rámci tohoto ústavního zákona referendum o členství v EU → jednorázový, nelze ho už použít)
- ústavní zákony **o státních hranicích**, které kdy byly přijaty od vzniku ČSR → mezinárodní smlouvy přijaté ústavodárným (zákonodárným) sborem – celkem 6 („československé“) + 3 („české“), od r. 1969 přijímány ve dvojí podobě
- **2 ústavní zákony ČNR přijaté po 6.6.1992**
 - v červnu volby (v ČR vyhrála ODS, na Slovensku HZDS), pokyn občanů k zániku federace
 - tzv. **recepční ústavní zákony** (přijetí pramenů práva z jiného pramenu práva) – otázka kontinuity a diskontinuity, zde **univerzální sukcese** (úplné nástupnictví, úplné převzetí právního řádu jiného státu)
 - ústavní zákon č. 4/1993 Sb. **o opatřeních souvisejících se zánikem ČSFR**
 - **všechny dosavadní předpisy zůstávají nadále platné**, aby bylo zamezeno právnímu vakuu
 - zakotvují univerzální sukcesí (federální zákony), ale nebyly převzaty ty zákony a mezinárodní smlouvy, které se týkaly pouze federace samotné (zákon o státním občanství federace, absolutně nebyla převzata Listina základních práv a svobod) a federální úprava, která se týkala

jen Slovenské republiky (mezinárodní smlouva o stavbě Gabčíkovy vodní přehrad, která řešila spory mezi Slovenskem a Maďarskem)

- vylučuje použití zásady *lex posteriori derogat lex specialis* (vždy se použije český právní předpis v přednosti před federálním, i když jsou oba platné)

- ústavní zákon č. 29/1993 Sb. **o některých dalších opatřeních souvisejících se zánikem ČSFR**

- ústavní zákon č. 69/1998 Sb. **o zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny**

2) **běžné zákony a zákonná opatření Senátu**

- právní předpisy nižší právní síly než ústavní zákony
- od ústavních zákonů se odlišují v proceduře přijetí (mírnější podmínky)
- spolu s ústavními zákony představují **primární právní předpisy** – upravují oblast, která dosud nikdy nebyla právem regulována
- **zákonná opatření senátu** („nouzový“ primární předpis)
 - lze je přijmout za **stavu legislativní nouze** na návrh vlády – rozpuštěna Poslanecká sněmovna (např. okamžik voleb) – ale dosud nebyla žádná přijata
 - **dodatečná ratihabice** – musí být schválena na nejbližším jednání Poslanecké sněmovny

3) **sekundární (podzákoné, prováděcí) právní předpisy**

- právní předpisy přijímané vládou = **nařízení**
- právní předpisy přijímané správními úřady = **vyhlášky, opatření**
- **nařízení vlády**
 - přijímány vládou jako kolegiálním orgánem, **vláda** k tomu přímo **zmocněna ústavou**
 1. **k provedení zákona**
 2. **v mezích toho zákona** (obsahový soulad)
 - **secundum et intra legem** – na základě zákona a v jeho mezích, v rozsahu zákonného zmocnění
- **vyhlášky správních úřadů**
 - správní úřady
 - a) **ministerstva**
 - b) **jiné správní úřady**
 - a) **ústřední** – vykonávají to pro celé území ČR, v čele prostě není ministr, např. Komise pro cenné papíry
 - b) **místní** (ostatní) – např. stavební úřad, živnostenský úřad
 1. **na základě zákona**
 2. **v jeho mezích**
 3. **jsou-li k tomu výslovně zákonem zmocněny**
 - v praxi dostávají zmocnění jen ústřední správní orgány, ale jsou i výjimky – např. životní prostřední (omezení vstupu na jednotlivé úseky)
 - vyhlášovány ve sbírce zákonů
- **nařízení obcí a krajů**
 - vydává **rada obce** nebo **obecní zastupitelstvo**
 - oblast **přenesené působnosti** – záležitosti, jejichž řešení ukládá obci stát (např. stát by měl zajistit vydávání stavebních povolení, ale raději tím pověří jednotlivé obce), **výkon státní správy**
 - potřeba **ZMOCNĚNÍ** – k jejich vydávání musí být zákonné zmocnění (a těch moc není)

3) **obecně závazné vyhlášky v samostatné působnosti obcí a krajů** (na stejné úrovni jako podzákoné předpisy)

- musí být **v souladu se zákonem**, ale ne s podzákonými právními předpisy
- **samostatná působnost obce** – okruh záležitostí, které se týkají obce samotné (úprava zeleně, správa chodníků a silnic), **výkon samosprávy** × přenesená působnost
- potřeba **POVOLENÍ** – mohou být **vydávány pouze v případech, které stanoví zákon** × ústava jim toto právo garantuje v poměrně široké normotvorné pravomoci → celkem protiústavní zákon

rozhodnutí ústavního soudu

- rozhodnutí ústavních soudů – v ČR **nálezy** – nelze ztotožnit s precedenty
- **rušící nálezy** – mohou rušit zákony a jiné právní předpisy nebo pozastavovat jejich účinnost → **abstraktní kontrola ústavnosti, negativní zákonodárce**, ostatní nálezy se právního řádu nedotýkají
- nálezy nejsou individuálními právními akty, jsou **normativní povahy**; nálezy Ústavního soudu ČR v rámci abstraktní kontroly ústavnosti mají **stejnou právní sílu jako zákony** – pravomoc rušit nejen podzákoné předpisy, ale i zákony a jejich jednotlivá ustanovení → tyto nálezy **obecně závazné**

amnestijní rozhodnutí prezidenta republiky

- zásah do probíhajících nebo již ukončených trestních řízení druhově určených
- pravomoc prezidenta **zakotvena v ústavě**, asi na **úrovni zákona**
- platné **dekrety prezidenta republiky ČSR** přijaté v rámci jeho dekretální pravomoci v době nesvobody a ratihabované Prozatímním Národním shromážděním ČSR jako zákony v r. 1946 → **právní předpisy se silou zákona**

mezinárodní smlouvy

- primárně pramenem mezinárodního práva, na základě vnitrostátní úpravy (zpravidla ustanovení v Ústavě) se mohou stát i pramenem práva vnitrostátního
- **mezinárodní právo** – soubor pravidel uznaných více státy
- náš právní řád postaven na **právním dualismu** (máme možnost zpětné vazby)
 - právní dualismus – abychom mohli přijmout mezinárodní právo, musíme ho začlenit do vnitrostátního právního řádu (převzetí mezinárodního práva)
 - právní monismus – není třeba odlišovat mezinárodní a vnitřní právo
- vztah mezinárodního práva k našemu právnímu řádu – „**euronovela**“
- 3 podmínky pro otevřený vstup mezinárodních smluv do našeho právního řádu
 - 1) **vyhlášení ve sbírce mezinárodních smluv**
 - 2) **s jejichž ratifikací vyslovil souhlas Parlament**
 - **ratifikace** – definitivní podpis, kterým stát dává najevo, že jí bude vázán a bude podle ní postupovat; podle naší ústavy podepisuje **prezident** nebo **předseda vlády** (ale prezident k tomu potřebuje souhlas Parlamentu)
 - ne všechny mezinárodní smlouvy potřebují schválení Parlamentu
 - před její ratifikací může soulad smlouvy s ústavním pořádkem posoudit Ústavní soud v rámci tzv. **předběžné kontroly ústavnosti**
 - 3) **ČR je mezinárodní smlouvou vázána**, tzn. postupuje už podle ní
- po splnění podmínek získává **PŘEDNOST před zákony (vztah aplikační přednosti)**
 - pokud stanoví něco jiného než zákon, tak se postupuje podle ní (má přednost)
 - nelze dovolit, aby měla vyšší právní sílu jak zákon → byla by na úrovni ústavy, rozporný zákon by se musel zrušit
- v právním řádu se chová jako mezinárodní smlouva, ne zákon (**inkorporační princip**) × **transformace mezinárodní smlouvy** – „převyprávění“ do právního předpisu (vtažení do právního řádu)
- od 1.6.2002 z právního řádu ČR ustoupily jako zvláštní pramen práva **mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách**, Ústavní soud již jimi není při své rozhodovací činnosti formálně vázán, rozhoduje podle ústavního pořádku ČR a zákona o Ústavním soudu, však ale zdůraznil význam těchto smluv jako **preferenčního kritéria** ve sporných otázkách ochrany lidských práv
- mezinárodní smlouvou mohou být přeneseny některé pravomoci orgánů ČR na mezinárodní organizaci nebo instituci
- **režim schvalování** mezinárodních smluv – **3/5 většina všech poslanců a 3/5 většina přítomných senátorů**, nebo **referendum**

od 1.5.2004 platí v ČR také prameny evropského komunitárního práva

- na základě Smlouvy o přistoupení ČR k EU
- významná část tzv. **acquis communautaire** je **implementována** do zákonů a dalších právních předpisů ČR

terciální normotvorba

- odvození prováděcího předpisu od jiného prováděcího předpisu vyšší právní síly – **je v ČR neústavní**

TVORBA PRÁVA

přednáška 19.11.2007, prof. A. Gerloch; Gerlochova Teorie práva (str. 88 – 111)

způsoby vytváření právních norem (viz. str. 15)

LEGISLATIVNÍ PROCES

postup, jehož cílem je **přijetí právního předpisu**, resp. jeho **změna** či **zrušení**

lze na něj pohlížet ze **2 aspektů** – právní hledisko, sociální hledisko

formálně právní hledisko

- legislativní proces jako **formální a právem poměrně podrobně upravený proces tvorby právních norem**
- zejména závěr upraven právem velmi podrobně
- striktní dodržování stanovených pravidel jedním z předpokladů, **aby vytvářená právní pravidla získala plnou kvalitu právních norem**

právně sociologické hledisko

- v ideálním případě předchází formální proceduře
 - těžištěm **soustavná** a co možná **nejkomplexnější analýza společenských vztahů**, které by bylo vhodné a možné upravit právem, popř. **posouzení působení dosavadní právní úpravy** a potřeby jejího doplnění
- chápeme ho doslovně jako **proces tvorby zákonů**, v širším slova smyslu **proces tvorby všech právních předpisů**
nerovná se právo tvorný proces

rozpadá se do jednotlivých fází (stadií) podle různých kritérií

- nejméně komplikované kritérium **časové hledisko**, ale jednotlivé fáze od sebe nelze dostatečně funkčně oddělovat a izolovat
- vlastní legislativní proces se sestává ze **4 stadií** – zákonodárná iniciativa, projednání návrhu zákona, hlasování o návrhu zákona, promulgace zákona

základ **upraven v ústavě**, v některých státech existují **zvláštní zákony o úpravě legislativního procesu**

1) ZÁKONODÁRNÁ INICIATIVA

podání kvalifikovaného návrhu zákona (včetně ústavního)

- **kvalifikovaný** = zákonodárný sbor je povinen se jím zabývat → jinak by mohl podat návrh na přijetí zákona v podstatě každý, pokud však navrhovatel nepatří mezi subjekty se zákonodárnou iniciativou, jde o pouhý podnět pro zákonodárce, jímž se může, ale nemusí zabývat
- **návrh zákona musí podat subjekt se zákonodárnou iniciativou**, a to **v zákonem stanovené formě**
- **2 základní subjekty oprávněné k podávání návrhu zákona**
 - 1) členové zákonodárného sboru – **poslanec, skupina poslanců**
 - 2) výkonná moc
 - v prezidentském systému – **hlava státu**
 - v parlamentním systému – **vláda jako kolektivní orgán** – podává-li návrh zákona vláda, pak sama nejdříve hlasuje o návrhu zákona, který chce předložit zákonodárnému sboru, nadpoloviční většinou hlasů jej schválí a poté pověří určitého člena vlády, aby návrh hájil (některé návrhy může podat pouze vláda – např. v ČR návrh státního rozpočtu)
- **další možné subjekty oprávněné podat návrh zákona**
 - 1) **zákonodárný orgán členského státu federace**
 - 2) **prezident v některých parlamentních systémech** – např. v bývalé ČSSR, resp. ČSFR
 - 3) určitý počet občanů státu – tzv. **lidová iniciativa**
 - 4) jiné subjekty – např. v ČR **Senát, zastupitelstva VÚSC (krajů)**

v **Ústavě ČR taxativně omezen okruh subjektů s pravomocí podávat návrhy zákonů**

- poslanec
- skupina poslanců
- Senát jako celek
- vláda – pouze ona podává návrh zákona o státním rozpočtu a návrh státního závěrečného účtu
- zastupitelstvo VÚSC (kraje)

z **formálního hlediska** musí mít **návrh zákona 2 části**

1) **osnova zákona**

- **návrh** se předkládá **písemně**, musí obsahovat **přesné znění** toho, na čem se má zákonodárny orgán usnést
- návrh musí být předložen v **paragrafovém znění**, musí obsahovat **normativní věty**, být **členěn** na jednotlivé části (hlavy, oddíly, §, odstavce a věty), **používat pravidla legislativní techniky**

2) **důvodová zpráva**

- **součást návrhu zákona**, **odůvodnění principů** nové právní úpravy
- **zhodnocuje platný právní stav**, **zdůvodňuje nezbytnost** nové úpravy v jejím celku (obecná část) i jednotlivých ustanoveních (zvláštní část)
- obsahuje **předpokládaný hospodářský a finanční dosah** navrhované úpravy (nároky na státní rozpočet), **zhodnocení souladu s mezinárodními smlouvami**, jimiž je ČR vázána, **a s ústavním pořádkem ČR**
- **obecná část** – má prokázat **smysl zákona**, vysvětlit **příčiny** vedoucí k nutnosti přijetí, **argumentace** potřebnosti, **příklady** z jiných států
- **speciální část** – stručné **zdůvodnění každého §** nebo bezprostředně **souvisejících §**

2) 3) PROJEDNÁVÁNÍ NÁVRHU ZÁKONA, HLASOVÁNÍ O NÁVRHU ZÁKONA

návrhy zákonů v ČR se předkládají předsedovi PS

- zajišťuje jejich **rozeslání** všem poslancům
- **zařazuje** je na pořad jednání schůze PS **podle doporučení organizačního výboru**

vlastní projednávání probíhá **ve fázích** (tzv. **čteních**), v ČR **trojí čtení** návrhu zákona

první čtení

- probíhá **v plénu jako celku** (v PS)
- diskutuje se o kvalitě, významu a účelu návrhu zákona → **obecná rozprava o potřebnosti**
- **zamítnutí, vrácení navrhovateli k dopracování**, nebo **příkázání návrhu k projednání výboru**
- pro **přijetí** potřeba předem daný počet hlasů poslanců – **nadpoloviční většina přítomných**, ale musí být **přítomna minimálně 1/3 všech poslanců** (podle Ústavy minimální kvórum usnášeníschopnosti)
- **lhůta pro projednávání návrhu ve výboru 60 dní** od rozhodnutí od jeho příkázání – lhůta může být PS zkrácena nebo prodloužena o 20 dnů

druhé čtení

- soustřeďuje se na **jednání ve výboru**, kterému byl návrh **příkázán** – končí **usnesením** – **PS doporučeno**, zda **schválit nebo ne**, mohou být **formulovány změny a doplňky**
- pak **obecná rozprava v plénu PS** → vrácení návrhu **výboru** k nové projednání, **zamítnutí**, nebo **podrobná rozprava** – předkládání **pozměňujících návrhů**
- i po podrobné rozpravě může PS vrátit návrh zákona **výboru** k novému projednání či návrh **zamítnout**

třetí čtení

- smyslem odstranit nejasnosti a vady návrhu – lze navrhnout pouze opravu legislativně technických chyb, gramatických chyb, písemných nebo tiskových chyb → **depurační charakter**
- právní úprava se hodnotí z legislativního hlediska – **jazykové a logické nepřesnosti**
- pokud by byla věcná rozprava, musí být hlasováno o návratu do druhého čtení
- mezi 2. a 3. čtením zpravidla **krátká lhůta** (minimálně 24 hodin)
- ukončena **závěrečným hlasováním**, pokud **přiját, postoupen Senátu**

Senát má **relativně slabou pozici** v legislativním procesu

- ale lepší, když druhá komora má silnější pozici, aby brzdila legislativní proces
- svým usnesením – **schválí**, nebo **zamítne**, nebo **vrátí PS s pozměňovacími návrhy**, nebo **vyjádří vůli nezabývat se jím**, či jej **vůbec neprojedná**
- pokud Senát **schválí**, je **zákon přijat** a může být **postoupen prezidentu republiky** k podpisu
- pokud Senát **zamítne**, může jej **PS přehlasovat nadpoloviční většinou všech poslanců**
- **vrátí-li Senát s pozměňovacími návrhy**, může je **PS přijmout**, nebo Senát **přehlasovat** o původní verzi
- pokud Senát vyjádří **vůli nezabývat se návrhem**, nebo jej **ve lhůtě 30 dní neprojedná**, je zákon **přiját**
- **některé zákony** schvalují **obě komory nadpoloviční většinou** (např. volení zákony), naopak **zákon o státním rozpočtu a státním závěrečném účtu Senát vůbec neprojednává**

ústavní zákony

- **Senát nemůže být přehlasován**
- schvaluje **PS 3/5 většinou všech poslanců** a **Senát 3/5 většinou přítomných senátorů**

prezident republiky

- musí se vyjádřit ve **lhůtě 15 dnů** ode dne, kdy mu byl návrh postoupen
- možnost **suspensivního veta** (nemůže být použito vůči **ústavním zákonům**), pak jej **může přehlasovat nadpoloviční většina všech poslanců**, následuje vyhlášení (**promulgace**) zákona

4) PROMULGACE ZÁKONA

může zahrnovat i momenty **ověřování zákona**

- zda byl dodržen legislativní proces z hlediska ústavní a zákonné úpravy
- v **ČR** může hodnotit ústavnost procedury **Ústavní soud**, ale až **poté**, kdy zákon **nabyl platnosti** a byl mu předložen k posouzení ve smyslu zákona o Ústavním soudu

zákon musí být **vyhlášen** (publikován) **ve Sbírce zákonů**

- **podpisy ústavních činitelů** v ČR (předseda PS, prezident republiky, předseda vlády) nejsou spojeny s právními důsledky
- bez publikace v úplném znění nemůže zákon nabýt platnosti

SBÍRKA ZÁKONŮ

- hlavní **oficiální sbírka právních předpisů** a dalších **nejvýznamnějších aktů státních orgánů ČR**
- vyhlášovány **zákony, zákonná opatření Senátu, podzákonné právní předpisy s celostátní působností, některé nálezy Ústavního soudu** a další **významná sdělení** (např. rozhodnutí prezidenta o vyhlášení voleb)

od 1.1.2000 nově zřízena **Sbírka mezinárodních smluv**

od 1.5.2004 vychází v ČJ **právní předpisy Evropských společenství**, které se publikují v **Úředním věstníku**

účinnost právního předpisu

- vlastnost, která spočívá v možnosti způsobit následky s přijetím normy vymezené, tj. jeho aplikovatelnost na normou upravené právní vztahy → **začíná časová působnost** normativní úpravy v ní obsažené
- nastává dnem, který je uveden v jeho posledním ustanovení, jinak 15. den po jeho oficiálním vyhlášení
- platnost právního předpisu základním předpokladem účinnosti → **právní předpis z časového hlediska nemůže nikdy nabýt účinnosti dříve, než se stane platným** (jinak jde o pravou retroaktivitu, nebylo by možné uplatnit zásadu *ignorantia legis non excusat*, byl by to důvod pro zrušení právního předpisu)
- **stanovení účinnosti** se může vázat na:
 - a) **čas**
 - a) účinnost se **kryje s platností** právní normy (v ČR výjimečně – naléhavý obecný zájem)
 - b) účinnost je **stanovena speciálním ustanovením**
 - c) účinnost nastává za použití tzv. **generálního ustanovení** – bývá v ústavě nebo v publikační normě (v ČR pokud není stanovena účinnost pozdější, právní předpisy nabývají účinnosti 15. dnem po jejich vyhlášení ve Sbírce zákonů)
 - b) **vznik jiných právních skutečností** – např. přijetí jiného právního předpisu, dosažení určité míry inflace, den voleb do zastupitelského sboru, den vstupu ČR do EU, ...)
- mezi okamžikem platnosti a účinnosti běží **legisvakanční lhůta** (*vacatio legis*) – **zákon je platný, ale neaplikuje se, není účinný** – smyslem, aby se adresáti mohli seznámit s obsahem, byla provedena potřebná organizační a technická opatření pro aplikovatelnost, připravily se příslušné orgány veřejné moci
 - a) **nulová legisvakance** – okamžik platnosti a účinnosti splývají
 - b) účinnost dána speciálním ustanovením, legisvakanční lhůta se rovná **rozdílu účinnost – platnost**
 - c) účinnost dána generálním ustanovením – legisvakanční lhůta **15 dní**
- u **mezinárodních smluv se s režimem legisvakance nepočítá**, zásadně se **vyhlášují uveřejněním jejich plného znění ve Sbírce mezinárodních smluv** (vždy je tomu tak u smluv schvalovaných Parlamentem)
- s okamžikem vyhlášení ve Sbírce zákonů je spojena i **vykonatelnost** (závaznost) nálezů Ústavního soudu, kterými derogačně zasahuje do právního řádu ČR, pokud Ústavní soud nestanoví jinak, pozdější lhůtu

retrospektivní působení právní úpravy

- skutečnost, která se stala v minulosti, se stane právní skutečností rozhodnou pro určité vztahy, které vzniknou až po účinnosti zákona

problematika retroaktivity v právu

- **retroaktivitou** se rozumí **zpětná účinnost zákona nebo jiného právního předpisu**, resp. **zpětná časová působnost právní normy**
- zásada ***lex retro non agit*** (zákon nepůsobí nazpět) se připisuje Theodesiu I. → zpětná působnost **zasahuje** zásadním způsobem **do právní jistoty**, kterou by měly disponovat všechny subjekty práva
- souvisí také s ochranou nabytých práv (***iura quaesita***)
- **pravá retroaktivita**
 - **účinnost právního předpisu začne dříve než jeho platnost** → použije se pozdějšího zákona na případy (právní skutečnosti), které se staly již v minulosti
 - takový **postup možný jen ve prospěch (*in favorem*) subjektivních práv** a vůbec právního postavení příslušných právních subjektů – např. ve prospěch pachatele v trestním právu
 - **zpětně mění právní poměry** → podle v současnosti platné a účinné právní normy se posuzují právní vztahy, právní skutečnosti i právní chování a jednání, které se uskutečnily dříve
 - např. po zavedení školného na VŠ by jej měli zaplatit všichni, i když již školu dávno absolvovali
 - **mění se právní následky**, které podle práva nastaly přede dnem její platnosti
 - **v neprospěch adresátů je z hlediska právní jistoty nežádoucí – výjimečně ji připouští mezinárodní smlouvy o lidských právech v případech velmi závažné trestné činnosti** (válečné zločiny, zločiny proti lidskosti, zločin genocidia), která by nebyla trestná podle vnitrostátního práva, ale byla by **v rozporu s právními normami a principy mezinárodního práva**, uznávanými mezinárodním společenstvím
 - **v ČR výslovný zákaz retroaktivity** obecně pro všechna právní odvětví výslovně není, **platí explicitně pouze pro trestní právo hmotné** (princip demokratického právního státu, princip právní jistoty a ochrany nabytých práv), připouští se **2 výjimky** – když je to ve prospěch právního subjektu (*in favorem*), v případě závažných zločinů z hlediska mezinárodního práva
 - **reguluje VZNIK** – říká, že něco, co bylo včera právně irelevantní, je dnes relevantní → **ZAKLÁDÁ PRÁVNÍ VZTAH**
- **nepravá retroaktivita** – nejde o zpětnou účinnost (či časovou působnost) v pravém slova smyslu
 - souvisí s ochranou nabytých práv a s problematikou zásahů do těchto práv, **důsledkem změn v právním řádu**
 - při změně právní úpravy musí být vznik právních vztahů, a tedy subjektivních práv a právních povinností, posuzován vždy podle zákonů a jiných pramenů práva účinných v době jejich vzniku, rozsah těchto práv a povinností by však měl být v zásadě shodný pro všechny právní subjekty a musí se měnit s účinností nových zákonů a jiných pramenů práva → **nezasahuje tedy do minulosti**
 - **vznik a platnost právních vztahů**, právních skutečností a právního chování **se posuzuje podle dříve platných norem, OBSAH právních vztahů se posuzuje podle normy účinné v době, kdy se o těchto právních vztazích rozhoduje** → **DOPADÁ JIŽ NA EXISTUJÍCÍ PRÁVNÍ VZTAH**
 - střet principu právní jistoty a principu rovnoprávnosti

derogace

- derogací **se rozumí zrušení zákona nebo jiného právního předpisu** → **derogace zákona znamená zánik jeho platnosti**, přestává být součástí právního řádu, to však zcela **nelze ztotožnit se zánikem jeho účinnosti** (nezřídka již zrušené zákony se aplikují i po zániku jejich platnosti)
- **právní předpisy lze zrušit pouze právními předpisy stejné nebo vyšší právní síly** → **důsledkem derogace je zánik platnosti právního předpisu**
- derogaci provádějí orgány veřejné moci s legislativní pravomocí, tato pravomoc může být rovněž součástí výkonu soudní kontroly ústavnosti a legality
- **vnější důvody derogace**
 - a) zrušení právního předpisu orgánem, který jej vydal
 - b) zrušení právního předpisu jiným orgánem, způsobilým vydat právní předpis stejné či vyšší právní síly k stejnému předmětu právní regulace
 - c) rozhodnutí o tom, že právní předpis odporuje ústavě, ústavním zákonům, zákonům a mezinárodním smlouvám, kterými je ČR vázána, popř. i obecně závazným právním předpisům, což patří do pravomoci Ústavního soudu
- **vnitřní důvody derogace** – použití **časově omezených právních norem** – uplynutí předem stanovené doby platnosti a účinnosti právní normy, dosažení předpokládaného stavu

- **derogační právní normy mění či ruší jiné právní předpisy**
 - a) **částečně** – cesta **novelizace** (změny, doplnění)
 - b) v **plném rozsahu** – cesta **derogační klauzule** (bývá v závěrečných ustanoveních právního předpisu), sama norma může provést svou derogaci již předem (= dočasná platnost)
- **derogační klauzule** stanoví, které právní předpisy nebo jejich jednotlivá ustanovení se ruší
 - a) **generální** derogační klauzule (obecná)
 - **ruší všechny dříve přijaté doporučující předpisy**
 - někdy bývá doplněna demonstrativním výčtem nejdůležitějších právních norem (právních předpisů), které jsou rušeny
 - nežádoucí z hlediska neurčitosti rozsahu zrušených právních předpisů a z hlediska nadměrného posílení úlohy soudů
 - b) **enumerativní** derogační klauzule (výčtová)
 - **ruší přesně označený zákon** či jiný právní předpis, část zákona, §, odstavec apod.
 - tento postup je v legislativní praxi ČR pravidlem
- **obsolentní** (neúčinná) stále platná **právní úprava** – právní předpis nebo jeho část nebyl výslovně derogován (je tedy formálně platný), avšak **odpadl předmět právní úpravy**
- **derogační pravidla při derogaci mlčky**
 - mají **význam při výkladu vnějších důvodů** změny či zániku právní normy, fungují jako **interpretační pravidla** – usnadňují interpretátorovi řešení konfliktní situace v otázce, **jaké pravidlo platí a proč**
 - operují se vztahem **vyšší – nižší podle právní síly, obecný** (generální) – **zvláštní** (speciální), popř. berou v úvahu **čas** jako významnou právní skutečnost
 - **zákonodárce může** pro určité případy **derogační pravidla výslovně vyloučit**
 - z hlediska právní jistoty je derogace orgánem aplikujícím bez zákonného podkladu vyloučena, formálně právně tak zůstává nepoužívané ustanovení zákona či jiného právního předpisu nadále v platnosti
 - a) **lex superior derogat legi inferiori** (norma vyšší právní síly ruší normu nižší právní síly) – soudy v ČR vázány pouze zákony a prameny práva vyšší právní síly, soud nemůže samostatně přezkoumat soulad ústavního a běžného zákona, narazí-li na sporný případ, přeruší řízení a předá případ Ústavnímu soudu
 - b) **lex specialis derogat legi generali** (norma zvláštní později vydaná ruší dřívější normu obecnou, mají-li stejnou právní sílu)
 - c) **lex posterior derogat legi priori** (norma pozdější ruší normu dřívější, mají-li stejnou právní sílu)

LEGISLATIVNÍ TECHNIKA

činnost, která je způsobilá dát právním normám **specifickou formu**

- **umožňuje přenos právních informací** a dalších skutečností obsažených v právních normách **k adresátovi** právních norem

relativně **samostatná část právní vědy**, která se touto oblastí zabývá

výsledkem vždy **vnější forma** právního předpisu **s konkrétním obsahem**

- tato forma v českém právním řádu dalším z požadovaných kvalitativních znaků právní normy
- právní předpis musí obsahovat právní normy, nebo alespoň normativní věty

do obsahu vnější formy jako finálního výsledku uplatnění legislativní techniky bývá **řazeno**:

- a) **výrazová** (jazyková) **stránka právního předpisu** – tzv. **právní jazyk** včetně **legálních definic**
- b) **formální utřídění** právního předpisu – **vnitřní členění** právního předpisu **dle systémových a logických kritérií**, tj. hlavy, oddíly, části, články (v ústavních normách), §, odstavce, písmena (litery), čísla předpisů, částek Sbírek atd. – různá podrobnost, ale předpokládá se členění na paragrafy, eventuálně články podle věcných kritérií (nejprve obecná ustanovení, vymezení základních pojmů, předmět úpravy, pak vlastní materie, nakonec závěrečná a přechodná ustanovení, poslední ustanovení je o účinnosti), zákony se čísly (číslo udává ten, kdo promulguje – vždy číslo/rok Sb.)

právní jazyk

rozdílí se **právní jazyk zákonodárce** (v kontinentálním typu právní kultury má rozhodující význam pro používanou právní terminologii), **jazyk** používaný v rozhodovací **soudní, správní** a **další právní činnosti**, na ně navazující **jazyk advokátů** a dále **jazyk právní vědy**

- **JEDNOZNAČNOST** právních pojmů – každý **výraz** má jen **1 význam** – právní jazyk součástí přirozeného jazyka → musí se vyrovnat s existencí synonym, homonym a s vágností významu pojmů → zákonodárce může vybrat jako legální jen určitý pojem a u vágních pojmů závazně **vymežit** jejich **význam** (tzv. **legální definice**)
- **KONSTANTNOST** používané terminologie – **používání** v rámci zákona a právního odvětví **stejných pojmů** a nepoužívání synonym
- **SROZUMITELNOST** – právo je **informační a normativní prostředek určený veřejnosti**, má ale limity v odborných aspektech právní terminologie a používaných pojmů, převzatých z jiných vědních oborů (např. nepoužívat latinské termíny, ale anglické)

vnitřní struktura právního předpisu

- dána **logickým uspořádáním problematiky**
 - část **obecná**, část **zvláštní** – typické pro kodexy (souhrnné upravení problematiky jednoho odvětví)
 - **hlavy** zákona
 - díly a **oddíly**
 - **§, nebo články** (např. v Ústavě ČR a mezinárodních smlouvách) – eventuálně dále členěno na **odstavce** (zpravidla arabsky číslované) a ty popř. na **věty** (případně označeny písmeny)
- zvláštní důraz na **poslední hlavu zákona** – ustanovení závěrečná, společná, přechodná – poslední ustanovení zákona stanoví jeho **účinnost**, předposlední obsahuje **derogační klauzuli**, třetí od konce **zmocňující ustanovení**
- přechodná (**intertemporální**) **ustanovení** – eventuální možnost použití již derogovaného zákona či jiného právního předpisu po určitou dobu a za určitých podmínek na určité případy
- v případě **novelizace** nutno dodržet systematiku – vložené § se označují malými písmeny (např. § 7a)

vztah pojmů právní předpis a právní norma

a) právní předpis a právní norma se obsahově i rozsahem kryjí

- **právní předpis** jako nosič informací o konkrétních právních normách (právních pravidlech) **obsahuje pouze jednu právní normu**
- zcela výjimečná situace, vyloučit nelze

b) právní předpis obsahuje více právních norem

- obvyklý stav v českém právním řádu
- právní normy sdružené dle systémových a logických kritérií do kodexů, zákonů a podzákoných právních předpisů

c) jedna právní norma je obsažena ve více právních předpisech

- některá část z trichotomické struktury právní normy obsažena v jiném právním předpisu
- **obvykle možnost odloučení sankce** např. ve zvláštním zákoně (typicky trestní zákon, přestupkový zákon)

NEDOSTATKY V OBLASTI TVORBY PRÁVA

značné množství podzákoných právních aktů (sem přesouváno těžiště tvorby práva)

hypertrofie práva – celkově vysoký objem tvorby právních norem znesnadňujících právní orientaci

- mizí běžná dostupnost, přehlednost a srozumitelnost práva jako celku

labilita práva – časté změny v již existující právní úpravě s přímým vlivem na oblast právní jistoty subjektů práva

- nevydávání právních předpisů v úplném znění
- užívání demonstrativních zrušujících ustanovení

používání právně neurčitých výrazů a další **nedostatky právního jazyka**

vzájemná **rozpornost právních norem**

pokusy řešit cestou právních norem to, k čemu jsou jiné prostředky regulace chování

SOUDCOVSKÉ PRÁVO

1) soudní precedenty v oblasti angloamerického práva a mezinárodního práva

2) quasiprecedenty v právních řádech států kontinentální právní kultury od vyšších soudů (včetně ústavních)

- fakticky působí jako precedenty, ale nejsou formálně závazné a jejich nedodržení není sankcionováno

3) rozhodnutí soudů (ústavních, správních) **normativní povahy**

- zasahují do právních řádů z hlediska ochrany ústavnosti a legality

KONSENSUÁLNÍ (SMLUVNÍ) TVORBA PRÁVA

uplatňuje se zejména v **mezinárodním právu**

závažnost smlouvy ve vnitrostátním právním systému

- z hlediska mezinárodního práva rozhodující, zda jsou dodrženy požadavky na závaznost pro jednotlivé státy tak, jak vyplývají z mezinárodní úmluvy o smluvním právu
- pro vnitrostátní závaznost rozhodující vnitrostátní (ústavní) úprava, podle které zpravidla smlouva musí být ratifikována a publikována – ratifikaci provádí hlava státu s nezbytným souhlasem zákonodárného sboru, publikace musí být provedena předepsaným způsobem
- po splnění podmínek platí zásada *ignorantia legis non excusat* (neznalost zákona neomlouvá)

tvorba práva na základě **communis opinio doctorum** (společného mínění učenců)

- **vliv jurisprudence** znám např. u římského práva, u historickoprávní školy v Německu
- **v angloamerickém a islámském typu právní kultury** a v **právu mezinárodním** se názory obecně uznávaných autorit považují za **jeden ze zdrojů práva**

SPONTÁNNÍ VYTVÁŘENÍ PRÁVA

v současném právu jen **omezený význam**, zvláště zúžíme-li tuto formu na **právní obyčej**

spontánní rysy u **vývoje právních principů**

- a v jejich v současnosti šířícím se používání v **rozhodování soudů při řešení tzv. obtížných případů**

TYPY PRÁVNÍ KULTURY

přednáška 19.11.2007, prof. A. Gerloch; Gerlochova Teorie práva (str. 112 – 116)
seminář 19.10.2007 a 4.11.2007, (odborný asistent) JUDr. J. Tryzna, Ph.D.

právní kultura

- 1) **součást lidské kultury** – jeden z projevů míry vyspělosti lidské civilizace – míru vyspělosti právní kultury lze posuzovat především podle úrovně tvorby, interpretace a aplikace práva, která závisí na celkové vyspělosti dané země
- 2) **způsob tvorby, interpretace a aplikace právních norem** → právní systém se všemi jeho specificky danými tradicemi a v důsledku toho i rozdíly v pojetí legality (koncepte právního státu a doktríny *rule of law*)

právní komparatistika

- srovnávací přístup k právu
- a) **právní makrokomparatistika** – komparace právních řádů a velkých právních systémů (resp. jednotlivých typů právní kultury)
- b) **právní mikrokomparatistika** – srovnávání jednotlivých právních institutů

typy právní kultury

- typ právní kultury = **velký právní systém**, zahrnující **větší počet právních řádů**, které se vyznačují **shodnými rysy ve způsobu tvorby, interpretace a aplikace práva** → rozlišení jednotlivých právních řádů podle specifických vlastností
- kontinentální, angloamerický a islámský typ právní kultury
- kontinentální a angloamerický systém jsou označovány za **hlavní typy právní kultury**
- shodné a rozdílné rysy jednotlivých typů zkoumá právní makrokomparatistika, z hlediska geografického rozlišení typů právní kultury se hovoří o **právní geografii**

KONTINENTÁLNÍ TYP PRÁVNÍ KULTURY

vznik pod vlivem římskoprávní tradice a přirozenoprávní teorie v její racionalistické podobě na přelomu 18. a 19. stol.
geografické rozšíření

- **kontinentální Evropa**, v modifikované podobě ve většině států světa (**koloniální působení**)
- v rámci toho lze hovořit o **několika subsystémech** (kruzích)
 - **románsko-germánský okruh** – např. ČR
 - skandinávský okruh
 - východoevropský okruh
 - balkánský okruh
 - bývalé koloniální země – kontinentální právo prosazováno s jistým přihlédnutím k místním tradicím (tzv. **westernizace tradičního práva**), vliv právního systému bývalých metropolí zachován i po vyhlášení samostatnosti

odlišení od angloamerického typu

- důraz na tzv. **psané právo** – základním pramenem práva **zákon** → precedenty nejsou považovány za pramen práva ve formálním smyslu, ale je racionální rozhodovat v podobných případech stejně → **rozdíl z hlediska aplikace práva** – **kontinentálně-evropský soudce právo** nevytváří, ale jen **dotváří**, nalézá mezi stranami (*inter partes*), potřebuje pro své rozhodnutí právní podklad, pouze Ústavní soudy působí proti všem (*erga omnes*) v rámci abstraktní kontroly ústavnosti
 - typické kodifikační úsilí o shrnutí právní materie do velkých celků – **kodexů**
 - **právní terminologie** – kontinentální typ založen na recepci římského práva
 - **dělení práva na soukromé a veřejné**
 - určitá specifika v **pojetí legality** (koncepte právního státu)
- od 2. světové války **proces postupného sblížení hlavních typů právních kultur**
- růst významu soudcovského práva v kontinentálním právním systému
 - růst významu zákonů v angloamerickém pojetí práva

ANGLOAMERICKÝ TYP PRÁVNÍ KULTURY

geograficky rozšířen zejména ve Velké Británii, USA, Kanadě, Austrálii a na Novém Zélandě + modifikace v koloniích historicky vznikl ve středověké Anglii na základě common law a equity

- **common law** – obecné právo – rozhodovaly o něm královské soudy (ale jen pokud jsme měli privilegium žalovat, navíc omezený okruh případů)
- **equita** – obecná spravedlnost, kancléřský soud, poskytnutí ochrany v případech, ve kterých nemohly rozhodnout královské soudy
- vytváření 2 soustav vlastních rozhodnutí, 2 různé systémy → časem se začaly překrývat, v polovině 19. stol. (asi 1875) sjednocení → aplikace práva u soudu jednoho druhu (funguje dodnes)

hlavní znaky

- není ovlivněn římským právem
- **mnohost pramenů práva** – tzv. psané právo (*statute law, legislation* → **zákony** a jiné **právní předpisy**), **soudní precedenty** (*case law, judge made law*), ve Velké Británii rovněž pramenem práva **právní obyčej** a **právní literatura**
- **soudci právo nalézají a vytváří**, vyšší soudy mohou právo tvořit (působí *erga omnes*)
- **absence dělení práva na soukromé a veřejné, nerozlišuje ani vnitřní a vnější** (mezinárodní) **právo**
- od kontinentálního typu právní kultury **odlišná terminologie** + určité **odlišnosti v pojetí legality** (koncepte *rule of law* = vláda práva)

common law

- pojem o více významech – v nejširším slova smyslu **angloamerický typ právní kultury**, v užším slova smyslu jde o tzv. **obecné právo** (soudní precedenty + obyčejové právo ve Velké Británii), v nejužším smyslu jde o **jeden ze dvou systémů soudcovského práva** (vedle equity) **ve Velké Británii**
- vedle něho ve smyslu obecného práva existuje a má rostoucí význam i **statutární právo** (*statute law*), tvořené **zákony** a dalšími **právními předpisy**

rozdíly v rámci angloamerického typu právní kultury

- dány především tím, že po prohlášení nezávislosti se ubíral vývoj v USA poněkud jiným směrem
- **v USA** se vychází z **psané ústavy, právní obyčej nejsou pramenem práva**, vytváření common law **ovlivněno federativním systémem** (právo USA × právo jednotlivých států unie)
- **rozdíly** ve vztahu **statute law a common law ve Velké Británii a USA** – ve VB vzhledem k doktríně suverenity parlamentu nemůže soudní precedens odporovat zákonu, v USA na základě dekoncentrované podoby ústavního soudnictví může Nejvyšší soud/y omítnout aplikaci zákona na konkrétní případ s odůvodněním jeho neústavnosti, přičemž jeho rozhodnutí má precedenční charakter

střet hlavních typů právní kultury – Skotsko, Quebec, Louisiana, JAR

ISLÁMSKÝ TYP PRÁVNÍ KULTURY

typické **úzké sepětí s islámským náboženstvím** – prolínání právních pravidel s pravidly náboženskými a etickými **šaría**

- **islámské boží právo**, není totožné s právem islámských zemí, zpravidla tvoří jen jeho část, platící v různé míře vedle kodifikovaného práva převzatého z dřívějšího práva koloniálních mocností
- **v 19. stol. značná sekularizace práva** islámských zemí, avšak **v posledních desetiletích** v některých státech (Írán, Afghánistán) **opětný návrat k šaría**
- v procesu kolonizace také **westernizace, kasuistický charakter**
- netvoří ucelený systém – týká se především postavení lidí ve společnosti, jejich osobního statusu (muž, žena), manželství, rodiny, dědického a trestního práva

formální prameny islámského božího práva

- **korán** (svatá kniha islámu), **sunna** (tradice o výrociích a skutcích proroka Muhammada)
- **idžma** (právní principy zakotvené v právním vědomí islámského společenství), **kijás** (analogie)

zásada taklíd

- **absolutní neměnnost** – právo není výtvořem lidským, ale božím, vytvořeno Alláhem, zvěstováno prorokem
- na podmínky moderní společnosti **obtížně adaptovatelné** – po moci interpretace se nicméně do určité míry přizpůsobuje měnícím se podmínkám
- **záleží tedy na výkladu**, který je ovlivněn příslušností k sunnitské (ortodoxní) či šíitské orientaci

SYSTÉM PRÁVA; JEDNOTA A DIFERENCIACE NA PRÁVNÍ ODVĚTVÍ. PRÁVO SOUKROMÉ A PRÁVO VEŘEJNÉ, PRÁVO HMOVNÉ A PRÁVO PROCESNÍ

přednáška 26.11.2007, prof. A. Gerloch; Teorie práva (str. 95 – 97, 100 – 109), Gerlochova Teorie práva (str. 123 – 129)
seminář 10.12.2007, (odborný asistent) JUDr. J. Tryzna, Ph.D.

právo jedním ze **sociálních systémů**

- jako každý systém **se vyznačuje jednotou, tvoří určitý celek** a zároveň se **vnitřně diferencuje**
- právo je sociálním fenoménem odlišným od politiky, morálky, náboženství – ale organické a funkční sepestí
- jednotlivým faktorem skutečnost, že právo je **specifickým normativním systémem** → univerzální charakter práva (obecně závazná pravidla), státní institucionální zabezpečení (vynutitelnost státní moci)

doplňující jednotící faktory, ve kterých se projevuje specifická právní normativita

- **právní principy** (právní zásady) – obecné základní zásady, které představují univerzální regulativní ideje, od nichž se celý právní systém odvíjí
- **meziodvětvové právní instituty** – souhrn norem, kt. upravují určitý druh společenského vztahu – integrující funkci plní ty z nich, které se uplatňují ve více právních odvětvích (např. institut vlastnického práva)

základní rozčlenění práva

- právo mezinárodní × právo národní (vnitrostátní)
- právo soukromé × právo veřejné
- právo hmotné × právo procesní (v angloamerickém typu relevantní common law × equity)
- v evropském právu členění na právo primární × právo sekundární, právo komunitární × právo unijní

systém práva

- **uspořádání právních norem do celku**, který má charakter systému, a **jeho rozdělení na části** (právní odvětví, právní instituty a právní normy) → nejnižší jednotkou právní norma
- **výsledek systematizace** ve zpracování materie právních pramenů právní vědou z určitých aspektů (systematizace práva = uspořádání právních norem podle pramenů práva)
- **právní systém** – neurčitý pojem, někdy myšleno jako právní řád určitého státu, nebo spjato s typy právní kultury (velké právní systémy)
- v současnosti strukturalizován **na právní odvětví podle 3 kritérií** – předmětu, metody a účelu právní úpravy

KLASIFIKACE PRÁVA PODLE METODY PRÁVNÍ ÚPRAVY

převažuje **v kontinentálním typu právní kultury** → dělení práva na soukromé a veřejné

soukromé právo

- založeno na **vzájemné rovnosti právních subjektů**
- široké používání **dispozitivních právních norem** – dispoziční právo má **žalobce** (vystupuje v řízení jako *dominus litis*, tj. vymezuje předmět řízení a do značné míry s ním disponuje, včetně možnosti zpětvzetí žaloby či smíru)
- **smluvní autonomie** právních subjektů – v řešení konfliktů mezi nimi zpravidla třetí subjekt (orgán veřejné moci), soukromoprávní vztah nemůže převážně vzniknout bez konsensu, má **smluvní základ** (v zásadě nemohou být ukládány povinnosti proti vůli druhého subjektu)
- **majetkový charakter** soukromoprávních vztahů
- v případě deliktů soukromoprávní povahy typická **restituce** (obnovení původního vztahu) a **reparace** (náhrada majetkové újmy), resp. **satisfakce** v případě majetkové újmy → charakteristická **právní odpovědnost** mezi poškozeným a delikventem (delikt-sankce), převážně **majetkový charakter újmy**
- **občanské, rodinné, obchodní a pracovní právo**, také **mezinárodní soukromé a obchodní právo**

veřejné právo

- není typická rovnost subjektů – **nadřazené postavení orgánu veřejné moci** – může rozhodovat o subjektivních právech a právech ostatních právních subjektů, ale jen *secundum et intra legem* (ochranou správní a ústavní soudnictví)
- typické použití **kogentních právních norem**
- převažují **individuální právní akty** – např. rozsudek, nález, správní rozhodnutí – práva a povinnosti mohou pro subjekt vzniknout i proti jeho vůli
- uplatnění **zásady oficiality a legality**

- mezi deliktem veřejnoprávní povahy a sankcí za něj existuje jen přibližná ekvivalence (úměrnost) – **sankce** mají **represivní** (postih přiměřeně k charakteru deliktu) a **preventivní** (individuální a generální prevence) **charakter**
- **ústavní, správní, finanční, trestní právo, právo sociálního zabezpečení** → **distinkce větší** než v dělení soukromého práva
- veřejnoprávní charakter má vždy odvětví **práva procesního**
- **mezinárodní právo** (tzv. veřejné) **není součástí veřejného práva**, neboť není vůbec součástí vnitrostátního práva, ale specifickým právním systémem

toto dělení zdůvodňováno tzv. **zájmovou teorií**

- vychází z teze římského právníka Ulpiána – soukromé právo se týká zájmů jednotlivých osob a veřejné právo zájmů státu
- v soudobém právu zpochybňována – zejména koncepce lidských práv a dělby moci – zpochybnění této distinkce jednoznačnou převahou zájmů státu nad zájmy jednotlivců → soudobý demokratický právní stát není všemocná osoba (*persona potentior*)

tzv. **teorie subordinační** (teorie nadřazenosti a podřazenosti subjektů)

- objevila se v 19. stol., navazuje na zájmovou teorii, obrací ale příčinu a důsledek
- vychází z toho, že tam, kde jsou subjekty právních vztahů vzájemně nerovné, se jedná o veřejné právo, tam, kde si jsou co do práv a povinností rovny, jde o soukromé právo

v současnosti uplatňována zejména tzv. **teorie organická**

- veřejnoprávní povahu mají právní vztahy a je regulující právní normy, v níž jedním z právních subjektů je orgán veřejné moci, který na základě zákona a v jeho mezích (*secundum et intra legem*) rozhoduje o subjektivních právech a právních povinnostech fyzických a právnických osob
- ostatní právní vztahy a právní normy mají soukromoprávní charakter

distinkce mezi soukromým a veřejným právem **nejsou ostré** a jednoznačné – dáno neostrotí pojmu **veřejný zájem**

- ve veřejném právu se využívá též smluvní metoda – tzv. **smluvní dohody** – k trestnímu stíhání je v některých případech nutný souhlas poškozeného, ...

KLASIFIKACE PŘÁVA PODLE PŘEDMĚTU PRÁVNÍ ÚPRAVY

předmětem právní úpravy společenské vztahy

- odlišnosti v charakteru těchto vztahů spolupůsobí na **vytváření právních odvětví** – ústavní, trestní, občanské, správní, obchodní, pracovní, rodinné, finanční právo, ...
- rozdělení spočívá v podstatě na **tradicí** a racionalitě – toto dělení vzniklo **kombinací věcných charakteristik právní regulace a subjektivního citění**

nejdůležitější odvětví práva (ústavní, správní, trestní, občanské)

- zahrnují největší rozsah právní materie
- každé z nich se vyznačuje specifiky v druhově odlišeném charakteru společenských vztahů regulovaných právními normami, výraznými modifikacemi ve způsobu (metodě) právní úpravy chování subjektů těchto vztahů, samotným způsobem řešení procesní úpravy

ústavní právo bývá považováno za vedoucí odvětví práva

- ústavní normy upravují v kvalifikované formě právních pramenů nejvyšší právní síly nejdůležitější společenské vztahy

ostatní právní odvětví deriváty

- **občanského práva** – obchodní, pracovní, rodinné, mezinárodní soukromé, obchodní právo
- **správního práva** – finanční právo, právo sociálního zabezpečení, životního prostředí

mimo systém vnitrostátního práva stojí v tradičním dualistickém pojetí **mezinárodní právo veřejné**

KLASIFIKACE PŘÁVA PODLE ÚČELU PRÁVNÍ ÚPRAVY

hmotné právo

- právní normy **směřují bezprostředně k naplnění účelu** práva
- smysl právní úpravy – stanovuje věcná (hmotná) práva → **vyjadřuje obecně právní vztahy (subjektivní práva a povinnosti)**, jejichž individuální utváření v procesu realizace práva mezi právními subjekty je vlastním, meritorním účelem veškeré právní regulace

procesní právo

- právní normy plní úlohu **prostředku k naplnění vlastního účelu práva** – **formuluje obecně právní vztahy**, jejichž individuální utváření v praxi mezi právními subjekty je potřebné v případech, kdy k dosahování účelu sledovaného hmotněprávní úpravou je zapotřebí ingerence orgánu veřejné moci
- slouží k **úpravě postupu orgánů veřejné moci, k vytváření a ochraně hmotných práv**
- procesní normy stanoví postup pro tvorbu práva a různé aplikace práva, jsou důležité z hlediska naplnění ústavní zásady, že nejen způsob ustavení, vymezení pravomoci a působnosti orgánu veřejné moci, ale i jeho **vlastní rozhodovací a s ní související činnost** (procesní postup) **musí být upraven zákonem**

např. volební právo

- hmotněprávní povaha – právní úprava podmínek a základních rysů tohoto práva (stanovení věku apod.)
- procesněprávní povaha – vlastní způsob jeho výkonu a ochrany (zejména soudní) – např. řízení ve věcech chyb nebo nedostatků v seznamech voličů

ve státech kontinentálního typu právní kultury procesní právo vesměs kodifikováno

- **občanský soudní řád** – občanské soudní řízení – upravuje soudní řízení ve věcech regulovaných nejen hmotným právem občanským a rodinným, ale i obchodním a pracovním
- **trestní řád** – trestní řízení soudní

VZTAH PRÁVA NÁRODNÍHO A MEZINÁRODNÍHO; EVROPSKÉ PRÁVO (KOMUNITÁRNÍ A UNIJNÍ)

přednáška 3.12.2007, prof. A. Gerloch; Teorie práva (str. 98 – 100, 109 – 114), Gerlochova Teorie práva (str. 129 – 138)
seminář 19.11.2007, (odborný asistent) JUDr. J. Tryzna, Ph.D

PRÁVO NÁRODNÍ A MEZINÁRODNÍ

vztah práva mezinárodního a práva vnitrostátního = vztah 2 právních systémů

- **monistická koncepce** – národní právní řády jsou jen autonomní části světového práva (**1 právní systém**), mezinárodní právo nadřazeno národnímu právnímu systému
- **dualistická koncepce** – **existence 2**, v zásadě **oddělených právních systémů** – mezinárodního práva a národních právních řádů
 - historicky převládla zejména ve vazbě na výsledky 30leté války a Vestfálského míru, který vytvořil nové základy pojetí mezinárodního práva – souvisí to s **teorií suverenity států** zdůvodňované **přirozenoprávně** (státy jako suverénní celky mají nezadatelná práva a vystupují navzájem jako rovnocenné subjekty; zásada spjatá s řešením náboženských konfliktů – „čí moc, toho náboženství“)
 - od 17. stol. se prakticky prosadila, pojetí mezinárodního práva prošlo ve 2. polovině 20. stol. vývojem, který toto východisko modifikoval, ale neodstranil

subjekty mezinárodního práva

- **mezinárodní právo upravuje vztahy mezi suverénními státy**
- po první světové válce tendence rozšířit okruh subjektů mezinárodního práva – nejen státy, ale i **mezinárodní organizace**, po druhé světové válce myšlenka, že subjektem mohou být i fyzické osoby
- výjimečně může být subjektem jednotlivý **člověk** (v případě mezinárodní ochrany lidských práv – je-li stíhán jako jednotlivec za zločiny podle mezinárodního práva) či **nevládní mezinárodní organizace**
- v současnosti primárně státy, pak mezinárodní organizace, fyzické osoby, právnické osoby (organizace nevládního charakteru)
- fyzické osoby se mohou domáhat svých práv, nebo mohou být volány kvůli **restným zločinům** (4 kategorie zločinů – válečné zločiny, zločiny proti lidskosti, zločin genocidia, zločin agrese, tj. rozpoutání útočné války)

mezinárodní právo

- založeno na **zásadě svrchované rovnosti**, která vychází ze **suverenity států** a nutnosti vzájemné **koexistence** a spolupráce na základě reciprocity
- **decentralizovaný právní systém** – založený na souřadnosti **států jako tvůrců i adresátů jeho norem**

prameny mezinárodního práva

- nezná obecně závazné normativní právní akty jako prameny práva, protože vznikají imperativně, mezinárodní právo se vyvíjí na základě konsensu
- oproti vnitrostátnímu právu je i přes kodifikaci mezinárodními smlouvami **právem zčásti nepsaným**, obyčejovým (**mezinárodní obyčej** zejména pramenem obecného mezinárodního práva, které zavazuje všechny státy světa – přestože je převážně dispozitivní povahy, klíčový význam mají **kogentní normy**)
- vedle pravidel obecného mezinárodního práva vznikají **četné partikulární normy**, které platí jen mezi 2 nebo více státy, např. v určitém regionu
- **mezinárodní normativní smlouvy** – zakládají mezinárodní organizace, některé mají ústavní charakter, ale žádná se formálně neoznačuje jako ústava (mezinárodní právo tento pojem nezná) → označení charta

vedlejší prameny mezinárodního práva

- **rozhodnutí mezinárodních soudů** – považovány za precedenty
- **odborná literatura**

zásady mezinárodního práva

- zásada **priority lidských práv** – státy jsou povinny dodržovat základní práva, tak jak jsou stanovena v mezinárodních smlouvách
- zásada **pacta sunt servanda** – zásada dodržování smluvních závazků
- zásada **řešení konfliktů mezi státy pokojným způsobem**, vyřazení války jako způsobu řešení konfliktů mezi státy
- existuje **možnost sankcí** – závisí na ochotě států přijímat mezinárodní závazky

neexistence ústřední (nadstátní) moci se promítá i do institutu mezinárodní odpovědnosti

- donucovací opatření, decentralizovaná podoba → tj. je věcí jednotlivých států
- ohniskem centralizovaného donucení nicméně **Rada bezpečnosti OSN** – má dbát na dodržování mezinárodních závazků, má možnost užívat sankce vůči státům, které porušují Chartu OSN, 5 stálých členů (právo veta → vůči stálým členům nelze použít sankce, protože by si musely samy své sankcionování odhlasovat)
- **Mezinárodní soudní dvůr OSN** – při řešení sporů mezi státy limitován, potřeba souhlasu všech dotčených stran s projednáním sporu
- mezinárodní trestní soudy ustavované ad hoc – v r. 1998 přijata římská smlouva o zřízení stálého **Mezinárodního trestního soudu se sídlem v Haagu** s jurisdikcí ve vztahu ke zločinům podle mezinárodního práva (viz. 4 kategorie), může zahájit jednání na základě jednání v Radě bezpečnosti i u těch států, které nepřistoupily – smlouva vstoupila v platnost v r. 2003, ČR ji dosud neratifikovala

normy mezinárodního práva zavazují subjekty mezinárodního práva

- tj. **především státy** jako základní subjekty mezinárodního práva
- samy o sobě **nejsou bezprostředně závazné uvnitř států** – součástí vnitrostátního práva se mohou stát na základě **inkorporace**, která má podobu **převzetí**, tj. **recepce** určitého mezinárodního práva do práva vnitrostátního
- v ČR součástí právního řádu všechny ve Sbírce mezinárodních smluv vyhlášené mezinárodní smlouvy, jimiž je ČR vázána, k nimž dal před jejich ratifikací prezidentem republiky souhlas Parlament, v ostatních případech musí být závazky z norem mezinárodního práva promítnuty do vnitrostátního práva prostřednictvím zákonů (viz. str. 21)

vztah národních právních řádů a mezinárodního práva

- v zásadě se vychází z **dualismu** – mezinárodní organizace a instituce nejsou mechanickým pokračováním vnitrostátního práva → rozhodnutí mezinárodních soudů nejsou pro stát bezprostředně závazná
- sankce na stát nebývají nijak mimořádně tíživé
- **vstřícné režimy** – např. ČR – prameny mezinárodního práva automaticky pramenem vnitrostátního práva
- **rezervované režimy** – je na zákonodárci, aby promítl závazky do vnitrostátního práva
- členské státy EU vycházejí ze vstřícné varianty

EVROPSKÉ PRÁVO

tzv. evropské právo (název se rozšiřuje teprve v posledních letech) **specifickou částí mezinárodního práva**

- **původně** vzniklo jako **regionální mezinárodní právo tří společenství (EHS + ESUO + EUROATOM**, propojeny jednotným aktem v pol. 70. let = vznik **ES**, tj. Evropských společenství, ale formálně existují všechny 3 organizace) a jeho doplněním a **rozvinutím v podobě unijního práva** v rámci EU
- stále **silnější federativní prvky**, stále více získává **hybridní charakter** (zahrnuje elementy mezinárodního a vnitrostátního práva)

evropské komunitární právo (právo Evropských společenství) tvořeno 2 úrovněmi

- **primární právo** – **mezinárodní smlouvy** (uzavírané mezi členskými státy v základních otázkách) a **smlouvy mezi EU a dalšími státy, smlouvy o přistoupení**
- **sekundární právo** – **nařízení, směrnice**, další prameny práva (**kvaziprecedenční rozhodnutí Evropského soudního dvora**)

primární právo

- **soustava mezinárodních smluv**, jejichž změna je možná konsensem členských států (v rámci negociačního procesu je možné dohodnout i výjimky z obecného režimu komunitárního práva)
- tvoří ho především **4 základní smlouvy**, vyjadřující ekonomickou a posléze i politickou integraci původně 6 a v současnosti již 27 členských států
 - v r. 1951(2) **Pařížská dohoda** o vytvoření **ESUO** (Montánní unie) – Francie, SRN, Itálie, Benelux
 - v r. 1957(8) **Římské smlouvy** mezi stejnými státy – **EHS a EUROATOM**
 - v r. 1965(7) **Slučovací smlouva** o sloučení orgánů tří mezinárodních organizací – vznik **ES**
 - 7.2.1992 (1.11.1993) **Maastrichtská smlouva** – Smlouva o Evropské unii (**EU**)
 - zaměřena na vytvoření **hospodářské a měnové unie**, ale i **politické unie**

- někdy se hovoří o tzv. **chrámové struktuře** – první pilíř integrace (**ekonomická oblast**) doplněn o druhý pilíř (**spolupráce v oblasti mezinárodní a bezpečnostní politiky**) a třetí pilíř (**spolupráce v oblasti justice a policie v trestních věcech**)
- **EU** nenahradila **ES**, ale **doplnila**, aniž získala právní subjektivitu → právo komunitární × **právo unijní** (to nemá **bezprostřední závaznost v členských státech**)
- r. 1997(9) novelizována **Amsterdamskou smlouvou** a r. 2000 **Niceskou smlouvou**
- na základě rozhodnutí členských států EU v Laekenu byl **ustanoven Konvent** (105 členů zastupujících orgány EU, členské státy i přistupující státy, ČR zastoupena 3 členy), který **připravil** v průběhu let 2002-03 **návrh evropské ústavní smlouvy**, která by měla nahradit uvedené základní právní dokumenty ES (EU)
- v červnu 2004 přijata na mezivládní konferenci 25 členských států EU v Bruselu **Smlouva zakládající Ústavu pro Evropu** a slavnostně podepsána 29.10.2004 v Římě – po neúspěchu v referendech ve Francii a v Nizozemí proces ratifikace přerušen do r. 2007
- **upravuje zejména rozsah výlučné a společné působnosti ES a činnost jednotlivých institucí ES (EU)**
- na rozdíl od ústavních orgánů států si orgány ES/EU nemohou samy stanovit rozsah své působnosti ani způsob jejího uskutečňování – jejich **pravomoc a působnost odvozena od vůle členských států**

sekundární (odvozené) komunitární akty ES

- přijaty na základě citovaných základních smluv ES normotvornou činností příslušných orgánů společenství (Rada a Evropská komise, zpravidla za součinnosti Evropského parlamentu)
- **nařízení** (Regulation) – má **přímý účinek** a **bezprostředně tak zavazuje všechny subjekty** bez toho, aby se prováděla transformace do národních právních předpisů, ústavní smlouva pro něj navrhuje název **evropský zákon**
- **směrnice** (Directive) – **závazná pro každý členský stát**, kterému je určena, ale pouze **co do výsledku**, kterého má být dosaženo, **volba forem a prostředků implementace** do národního práva **se ponechává vnitrostátním orgánům** jednotlivých členských států, většinou určena všem členským státům, předpokládá, že její implementace do vnitřního práva se uskuteční v určeném čase (zpravidla 2 roky), ústavní smlouva navrhuje název **evropský rámcový zákon**
- **rozhodnutí** (Decision) – **závazný právní akt** obdobný nařízení ES s tím rozdílem, že **nemá obecnou platnost**, je určená buď všem členským státům, nebo pouze některým z nich
- **doporučení** a **stanovisko** (Recommendation, Opinion) – **právně nezávazné akty** Společenství, předpokládají **dobrovolné plnění**, nejsou soudně vynutitelné

tzv. akty třetího pilíře = akty práva Evropské unie (unijní právo)

- mají pouze **mezivládní charakter**, přijímány **jednomyslně zástupci vlád členských států v Radě**
- **právní akty unijního práva nejsou bezprostředně závazné** v členských státech EU, musí být **transformovány** do vnitrostátního práva **prostřednictvím zákonů** schválených zákonodárnými sbory států
- **rámcové rozhodnutí** (Framework Decision) – přijímané za **účelem sblížení právních předpisů** členských států Unie
- **rozhodnutí** (Decision) – přijímané **za jiným účelem**, než je sblížení právních předpisů, dále se jedná o tzv. **opatření k provedení těchto rozhodnutí na úrovni Unie**
- **společný postoj** (Common Position) – **vymezuje přístup Unie k určité otázce**, **doporučující**, nikoliv **závazný charakter**
- **úmluva** (Convention) – následně doporučena členským státům k přijetí v souladu s jejich ústavněprávními předpisy (ratifikace), dále se jedná o tzv. **opatření k provedení těchto úmluv**

publikace textů evropského práva v Ústavním věstníku Evropských společenství (obdoba Sbírký zákonů)

rozhodující orgány ES, resp. EU (www.euroskop.cz)

- **Evropská rada** – hlavní politický orgán EU, stojí na **vrcholu právního systému EU**, na úrovni **hlav států a předsedů vlád**, přijímá **klíčová politická rozhodnutí**
- **Rada (ministrů) Evropské unie** – **nestálý orgán, zástupci vlády členských států EU** (schází se jednak na úrovni ministrů zahraničních věcí, jednak na úrovni ministrů financí a dalších ministrů podle zaměření jejich rozhodovací činnosti), **spolurozhoduje prakticky o všech zásadních otázkách společné politiky**, včetně legislativní činnosti, rozhoduje **konsensuálně** nebo na základě **stanovené většiny**, kdy každému státu je přidělen určitý počet hlasů (ČR 12 hlasů)
- **Evropský parlament** – **přímo volený orgán** s volebním obdobím na **5 let**, celkem 785 poslanců, **ČR 24 poslanců** (zvolení v červnu 2004), volby organizovány podle volebních zákonů členských států, podílí se

různou měrou (podle věcné tematiky) na **legislativní činnosti**, **schvaluje předsedu a členy Evropské komise** a schvaluje **evropský rozpočet**

- **Evropská komise** – reprezentuje obecný zájem, rozhodující **výkonný orgán**, provádí vlastní exekutivní činnost v rámci svěřené působnosti, **kontroluje plnění rozpočtu a výkon legislativy EU**, výlučná **zákonodárná iniciativa**, **pravomoc žalovat porušování evropského komunitárního práva** u Evropského soudního dvora, **5leté funkční období**, od listopadu 2004 má **každý členský stát 1 komisaře** (dosud měly největší státy EU komisaře 2)
- **Evropský soudní dvůr**
 - rozhoduje o žalobách, týkajících se porušování primárního a sekundárního práva ES
 - sídlo v Lucemburku
 - zformuloval ve své rozhodovací činnosti 2 stěžejní zásady evropského komunitárního práva
 - 1) **zásada aplikační přednosti** práva ES před národním právem – v případě kolize mezi ustanoveními evropského a národního práva má vždy přednost právo evropské, neuplatní se *zásada lex posterior derogat priori*
 - 2) **zásada bezprostředního účinku práva ES** – primární a sekundární evropské právo je přímo závazné ve vztahu k vnitrostátním subjektům (u směrnic to platí jen v případě, není-li jejich obsah včas a řádně implementován v zákonodárství členského státu)
 - uplatnění obou zásad **limitováno zásadou subsidiarity** – jim svěřená působnost je vykonávána orgány EU jen v rozsahu, který překračuje efektivní možnosti členských států v dané oblasti (otázky svěřené do pravomoci evropských orgánů je třeba vykládat tak, že pokud je jejich realizace snadnější na úrovni vnitrostátního práva, tak se použije vnitrostátní právo) – a **princip proporcionality** (postup přiměřeně účelu, bránění nadměrné centralizaci při výkonu evropské agendy)

SMLOUVA ZAKLÁDAJÍCÍ ÚSTAVU PRO EVROPU

v ČR není tato smlouva přijímána jednoznačně

- **pozitiva** – větší **přehlednost primárního práva**, **odstranění tzv. chrámové struktury** (a tedy i duality ES/EU → ES zanikne, výjimkou EUROATOM)
- **negativa** – **zesílení integrace** zvláště v mimoekonomické oblasti (**federalizační tendence** → „smlouva, kterou se zakládá Ústava“)

z právního hlediska se nejedná o ústavu ve smyslu základního zákona státu

- EU zůstane i po jejím přijetí **společenstvím států**, i když je v ní zdůrazněn i **občanský princip**

návrh se sestává z preambule a 4 částí

- **preambule** – zdůraznění, že **Evropa** je založena na **humanistických tradicích a hodnotách**
- **Část I.** – vymezuje **EU jako právní subjekt**, vytyčuje **hodnoty a cíle EU**, členských států a jejich občanů, stanoví **výlučnou, sdílenou a podpůrnou působnost EU**, určuje **rozsah pravomocí, působnosti a vzájemné vztahy evropských institucí**, nově ustanovena **lidová iniciativa** v legislativní oblasti (min. 1 milion občanů), **žaloba pro porušování principu subsidiarity** u Evropského soudního dvora ze strany členských států, **podmínky přijetí do EU a vystoupení z ní**
- **Část II.** – **Charta základních práv** (vyhlášena na summitu vedoucích představitelů členských států EU v Nice v prosinci 2000, dosud nemá právně závaznou povahu)
- **Část III.** – detailní **charakteristika společné politiky EU v ekonomické, zahraniční, bezpečnostní a trestněprávní oblasti**
- **Část IV.** – **obecná a závěrečná ustanovení**
- připojeny **protokoly** upravující **procedurální otázky**
 - v rozhodování **Rady (ministrů) EU** oslaben konsensuální charakter a **posílen model většinového rozhodování** (pro min. 55% členských států, 65% obyvatel EU, zároveň nejméně 15 členských států), nyní je kvalifikovaná většina stanovena počtem 232 hlasů z 321
 - **předsednictví v EU** budou vždy **po 18 měsících vykonávat 3 členské státy** (dosud 1 stát 6 měsíců za spolupráce předcházejícího a následujícího státu)
 - počet členů Evropské komise bude až do r. 2014 vycházet ze zásady 1 stát = 1 komisař, poté se má jejich počet snížit na 2/3

INTERPRETACE PŘÁVA – POJEM, PRIMÁRNÍ OBJEKT A SEKUNDÁRNÍ OBJEKTY INTERPRETACE; ZÁVAZNOST A VÝZNAMNOST INTERPRETAČNÍCH ZÁVĚRŮ

přednáška 10.12.2007, prof. A. Gerloch; Teorie práva (str. 175 – 181), Gerlochova Teorie práva (str. 139 – 145)

pojmem interpretace práva

- rozumí se tím **výklad práva**, tj. právního textu (zákonů, právních předpisů, psaných pramenů práva), ale také smluv a jiných právních úkonů (např. závět) apod.
- důležitá složka v procesu poznání, nemá specifický právní význam, ale obecný
- cílem **objasnění smyslu** textu (text = objekt interpretace), praktické, pedagogické a vědecké účely
- **integrální složka procesu poznání** (vymezení objektu poznání → vymezení předmětu poznání → sběr empirických faktů → analýza, syntéza, komparace → interpretace), obvykle považována za **finální složku**, ale vzhledem k neuzavřenosti poznávacích procesů → **relativní finalita**
- prosazování **interpretační plurality** (reinterpretace zdánlivě vědomostně uzavřených poznatků), která je součástí širší **metodologické plurality** → sepětí předmětu a metody poznání ovlivňuje i proces vymezování (definování, redefinování) samotného zkoumaného předmětu (interpretace ovlivněna určitými názory a mírou znalostí, předporozumění důležitou podmínkou interpretačních závěrů, diferenciací předporozumění v důsledku znalostí, rozdílných přístupů apod.) → tedy pluralita i relativita se projevují nejen ve výsledcích procesu poznávání (v interpretaci poznatků), ale i v poznávacích postupech a v samotném předmětu poznání

HEURISTICKÁ, MOCENSKOORGANIZAČNÍ A ARGUMENTAČNÍ FUNKCE INTERPRETACE

heuristická (resp. hermeneutická) interpretační funkce

- základní interpretační funkce v procesu poznání, **poznávací funkce** (interpretujeme proto, abychom se orientovali v objektu poznání a vyložili, co znamená)
- atributem **pluralita a relativita × právní jistota** (formální spravedlnost) a **materiální spravedlnost** (založena na rovném hodnocení, pořadacím kritériu), tj. základní hodnoty, které od práva jako normativního systému očekáváme → normativita je především obecnost a z toho vyplývající rovnost a předvídatelnost, často individuální a ad hoc (pro tento případ, jen k tomuto účelu) formulované a zdůvodněné pravidlo není normou
- při interpretaci jde především o **praktické funkce práva** (právo je spíše praktickým jevem s praktickým účelem, více „uměním“ než vědou) – to se projevuje i v určitém oslabení heuristické funkce interpretace práva ve smyslu oslabení interpretačního pluralismu a relativismu (právní praxe, aplikace a realizace právních norem vyžaduje, při veškeré relativitě možných interpretačních postupů a závěrů, jednoznačný a svým způsobem konečný soud) → požaduje se předvídatelnost práva, **pluralita názorů přípustná pouze ve vědecké diskusi**

mocenskoorganizační funkce interpretace

- specifická funkce v oblasti právní interpretace, **schopnost vynucení právních názorů**
- určité instituce jsou vybaveny v určitém, právními normami daném, **rozsahu pravomoci podávat závazný výklad normativních právních textů** a tím sjednocovat aplikační praxi – rozsah takového oprávnění je v právní teorii a právní praxi trvalým předmětem sporu (pozice „oficiálního interpretátora“ by za určitých okolností mohla být silnější než pozice tvůrce pravidel)
- panuje shoda v tom, že **subjekt, který pravidla tvoří, je nemá ex post (dodatečně) závazně interpretovat**, tuto funkci mají naplňovat zejména **soudy** (avšak i zde skepse v přiznání pozice oficiální konečné autority, to se potom naplňuje v divergenci institucí soudní moci, v ústavním vymezení jejich pravomocí, vzájemných vztahů, vztahům k orgánům veřejné moci, ...)

argumentační funkce

- interpretace je podstatnou složkou argumentace, **výsledky interpretace slouží jako významné argumenty v právním sporu**
- z hermeneutického hlediska jde o **míru přesvědčivosti argumentů**, z mocenskoorganizačního hlediska pak *argumentum ex autoritate* (doslova *argumentum ad baculum*) – v optimálních případech příslušná instituce (např. Ústavní soud) organicky spojuje obě roviny, je oficiální autoritou a zároveň přirozenou autoritou s přesvědčivou a konstantní argumentací v odůvodnění svých rozhodnutí, v méně optimálních případech

- musí být argumentace *ex autoritate* podřízena přesvědčivosti argumentů, opírajících se též o korektnost a metodologickou správnost zvolených interpretačních postupů
- míra přesvědčivosti může být velká, ale z různých subjektivních důvodů není uznávána (je třeba rozlišovat významnost a závaznost)
 - irelevantní argumentace – laický výklad – může být zatížen vysokou mírou subjektivity

RELACE PRIMÁRNÍHO OBJEKTU A SEKUNDÁRNÍCH OBJEKTŮ INTERPRETACE

objekt (to, čeho se interpretace týká) × předmět (okruh argumentace)

primární objekt interpretace

- v procesu normotvorby zformulovaná pravidla chování do podoby **normativních vět**
- především text **zákonů** v kontinentálním právním systému, **mezinárodní smlouvy**, **prováděcí předpisy**, **konkrétní smlouvy** i jednostranné **právní úkony** při dispozitivní úpravě

sekundární objekty interpretace

- právem chráněné a zprostředkované **hodnoty** (nejobecnější účely v právní úpravě, finální cíle, ke kterým právní úprava směřuje), **právní principy**, **soudní judikatura**, **doktrína**, **tradice** (není pramenem práva, proto není závazná, ale má právní relevanci, v zásadě se podle ní postupuje), srovnatelné **právní instituty v cizích právních řádech** apod.
- slouží především pro vyplňování určitých mezer a k odstraňování rozporů v rámci primárního objektu (např. formulační nepřesnosti)

tvorba právních norem a jejich interpretace představují z hlediska působení práva dva protikladné postupy

- v současnosti převládá názor, že **interpretace je zároveň procesem dotváření práva**
- v rámci vytvořeného **argumentačního prostoru** (zformulované normativní věty), jehož konkrétní rozsah závisí na normotvůrci, hrají hodnoty, principy, ... úlohu **sekundárních objektů**, jejichž interpretací se **zpřesňují** pravidla chování
- i **proces vytváření právních norem lze chápat jako svého druhu interpretační proces**, avšak pozice objektů je obrácená – normotvůrce nevystupuje jako svévolný, ničím nelimitovaný určovatelský subjekt, je determinován zažitými tradicemi a doktrinárními postuláty (v rámci koncepce demokratického právního státu musí akceptovat i hodnoty a principy)
- při tvorbě právních pravidel primárně používány prostředky komparativního a teleologického (axiologického) přístupu ke zformulování účelu právní úpravy a jeho následného vyjádření v normativních větách prostředky lingvistických, logických a systematických metodologických direktiv
- normotvůrce by měl předvídat, jakým způsobem bude jím vytvořený normativní text vykládán → rozsah argumentačního prostoru pro interpretaci při aplikaci *lege artis* (podle zákona) stanoví tvůrce právních pravidel

ZÁVAZNOST A VÝZNAMNOST INTERPRETAČNÍCH ZÁVĚRŮ

formální závaznost interpretačních závěrů

- v podmínkách kontinentálního typu právní kultury vždy **založena zákonem**, resp. ústavou či mezinárodní smlouvou, tedy psaným právem
- spojena s mocenskoorganizační funkcí interpretace
- kompetenční charakter závaznosti, procesní charakter závaznosti; v obou případech musí být spojena s možností **sankce a donucení**

kompetenční charakter závaznosti (závaznost v kompetenčním smyslu)

- nebývá spojena s procesy aplikace práva, typicky se jedná o **legální výklad** a další typy tzv. autentického výkladu, který je závazně ex post prováděn normotvůrcem (z hlediska dělby moci se nepovažuje za vhodnou formu, s výjimkou samosprávy, kde se princip dělby moci neuplatňuje)
- v demokratických právních státech – v kompetenčním smyslu obecně závazný výklad, který je prováděn vně judikování (např. Ústavní soud, Nejvyšší soud) – v ČSFR byl tento výklad ústavním zákone, č. 91/1991 Sb. dán Ústavnímu soudu, v současnosti **obecně závazný výklad není v ČR Ústavnímu soudu svěřen**
- **výklad interně závazný** – má kompetenční charakter závaznosti, buď se opírá o výslovné zákonné ustanovení, nebo o zákonnou premisu, že součástí řízení je též vydávání interních instrukcí či směrnic pro

podřízené (interní normativní akty) – právní názory nadřízeného se mají pohybovat v mezích legality a nemají bezprostředně zavazovat externí subjekty, i když služební výklad má též externí důsledky

procesní charakter závaznosti (procesní závaznost interpretačních závěrů)

- závisí na **procesním postavení příslušných subjektů**
- typický při aplikaci práva, kdy právní názor orgánu aplikujícího právo je v dané věci závazný
- **instanční závaznost** (zvláště v rámci kasace) – výklad obsažený v **odůvodnění rozhodnutí orgánu vyšší instance**, vždy však jen ad hoc (pro jiné, byť obdobné, případy právní názor vyšší instance formálně závazný není, avšak pro všechny ostatní případy má nespornou relevanci, opírající se zejména o procesní pozici daného subjektu interpretace, míra relevance závislá zejména na stabilitě právního názoru, např. ustálená a sjednocená judikatura Nejvyššího soudu ovlivňuje zásadním způsobem postup nižších soudů a naopak)
- výše uvedené platí i pro právní názory obsažené v **nálezích Ústavního soudu ČR** – vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny státní a samosprávné orgány i fyzické a právnické osoby – **rozdílné názory na rozsah závaznosti nálezů ÚS** (nesporné, že výroky jsou závazné, ale problémem je časové zpoždění při vydání Sbírky nálezů a usnesení ÚS, neboť podmínka všeobecné závaznosti by musela být nepochybně vázána na všeobecnou dostupnost rozhodnutí → podle zákona o ÚS platí, že má-li právní názor ÚS, vyslovený v odůvodnění nálezu, který se nevyhlašuje ve Sbírce zákonů (zejména nálezy u ústavních stížnostech), všeobecný význam, může ÚS rozhodnout, že tento právní názor bude uveřejněn ve Sbírce zákonů → všeobecný význam mají zejména právní názory vyslovené v nálezech publikovaných ve Sbírce zákonů, ani ty však nejsou formálně závazné) → výklad vyšších soudů (včetně ÚS, ESD, resp. Soudu prvního stupně) tedy významně ovlivňuje judikaturu nižších soudů → **požadavek ústavní a komunitární konformnosti výkladu**

lze rozlišit

- **doktrinální výklad**
 - **učení výklad**, výklad **dávaný právním teoretikem** (akademikem) i **právním praktikem** (např. soudce) **v teoretické rovině** (články, studie, komentáře apod.)
 - právní názory soukromých osob (fyzických i právnických) nemohou být kompetenčně ani procesně závazné
 - ale značná **relevance** z hlediska hermeneutické roviny (míra relevance doktrinálního výkladu závisí na míře ovlivnění procesů tvorby a aplikace práva jeho nositeli)
- **výklad obecně závazný** – určitý mocenský subjekt může vystupovat v pozici, že jeho právní názory jsou pro všechny ostatní subjekty závazné, to může vést ke sjednocení postupů všech relevantních subjektů, ale po ovládnutí „interpretačního centra“ může zabránit diskusi a vnutit svoji vůli všem, kteří jsou potom povinni se řídit nejen normami, ale i interpretací
- **výklad interně závazný** a v dané věci (ad hoc) závazný
 - nemůže se uplatnit ve vztahu k soudům, ani uvnitř justice
 - důležitý tam, kde očekáváme, že nejvyšší subjekty nejsou schopny samy rozhodovat v důsledku diferenciací předporozumění nižších subjektů (např. voják)
- **výklad nezávazný**, ale relativní, a to jak z hlediska mocenskoorganizačního, tak i z hlediska argumentační funkce interpretace

METODY (METODOLOGICKÉ DIREKTIVY) VÝKLADU PRÁVA, ZÁKLADY PRÁVNÍ ARGUMENTACE

přednáška 17.12.2007, prof. A. Gerloch; Teorie práva (str. 182 – 188), Gerlochova Teorie práva (str. 146 – 152)

METODOLOGICKÉ DIREKTIVY INTERPRETACE

metody interpretace

- z řečtiny **methodos** = cesta (k něčemu) – způsob, jak dosáhnout jistého předem stanoveného cíle prostřednictvím vědomé a plánovité činnosti, v oblasti vědy záměrný a systematický postup uplatňovaný při poznávání zkoumaných předmětů
- **postupy, způsoby objasnění smyslu interpretovaného textu**, resp. jiného objektu interpretace
- praktický dopad – ujasnění interpretačního postupu při konkrétním praktickém případě
- z hlediska legality důležité, že pomocí metod interpretace lze vyplňovat i mezery v právu **de lege lata**, nikoliv však *de lege ferenda* (v tom leží hranice mezi interpretací a tvorbou práva)
- a) **standardní metody** – rozpracovány po staletí, **nezbytná součást interpretace**, měl by je zahrnovat každý interpretační postup – **výklad jazykový, logický, systematický**
- b) **nadstandardní metody** – plní při interpretaci **doplňkovou funkci**, nemusí být vždy použity – **výklad historický, teleologický, komparativní**
 - překročení interpretace samotného textu vždy spojeno s použitím metod těchto výkladů → souhrnně se pak někdy mluví o **argumentaci e ratione legis** („rozumem“, účelem, smyslem, duchem zákona)
 - nelze je používat proti závěrům, které plynou ze standardních metod, ani libovolně postupovat při interpretaci a vybírat si jen určité postupy a jiné pominout (= zkeslení)
 - používání nadstandardních metod u **obtížných případů**, ale těžké rozlišit, co je obtížný případ – řeší je hlavně mezinárodní soudy, ale také ústavní soudy → případy, u kterých nelze dospět k závěru bez použití nadstandardních metod jsou případy obtížné

STANDARDNÍ METODY INTERPRETACE

jazyková (gramaticko-sémantická) metoda

- zaměřuje se na jazykovou stránku textu → **gramatická a sémantická analýza právního textu** → zisk základních poznatků o **smyslu jednotlivých slov**
- zkoumá se složení věty (**syntaktický výklad**), význam jednotlivých slov ve spojení s jinými (**gramatický výklad**), význam použitých slov (**sémantický výklad**)
- výklad zejména spojek, popř. čárek, velkých písmen (parlament × Parliament), např. sdělení Alexandra Makedonského – popavit (,) ne (,) propustit

metody logického výkladu

- opírají se o **poznatky klasické formální logiky** aplikované v oboru právo, zaměřují se na **logickou strukturu textu**
- zpravidla **využití pravidel tradiční formální logiky**, která se opírá o základní **Aristotelovy zákony**: zákon **totožnosti**, zákon **sporu** a zákon **vyločeného třetího** (jestliže je nějaká normativní věta platná, je totožná sama se sebou, nemůže zároveň platit její negace a třetí možnost není) – dnes dvouhodnotovost zpochybňována neklasickými logikami
- při logickém výkladu se nejčastěji používají tyto argumenty:
 - **argumentum a contrario** (důkaz z opaku) – vylučuje, aby byla platná negace platné normy (když platí A, nemůže platit negace A), např. neoznámení trestných činů uvedených v § 168 TZ je trestné, a contrario neoznámení jiných trestných činů trestné není
 - **argumentum per eliminationem** (důkaz vyloučením) – eliminační argumentace se uplatní při taxativní formulaci hypotéz, dispozic a sankcí (je-li něco určeno pro některý z prvků množiny, neplatí to pro ostatní)
 - **argumentum per analogiam (a simili)** – výklad podle podobnosti – platí-li něco pro určitou skutečnost, platí totéž pro skutečnost podobnou (jsou-li splněny některé shodné znaky dvou jevů)
 - zvažuje se skutková podstata, základ je v podobnosti určitých případů
 - musí se posoudit, zda není analogie v konkrétním případě zakázána – např. v trestním právu podle zásady *nullum crimen, nulla poena sine lege* (není zločinu, není trestu, není trestního)

- řízení bez zákona), **ve veřejném právu nelze analogie vůbec použít, pokud jde o rozsah pravomocí a o působnost státních orgánů** (mohou pouze to, co jim zákon výslovně dovolí)
- postup podle analogie má **vyplňovat určité „mezery v právu“** – rozhodujícím kritériem pro její určení je, zda určitý vztah má podobu právního institutu (tj. je upraven homogenní skupinou právních norem)
 - uplatnění **zejména v občanském soudním řízení**, kde by odepření o věci jednat a rozhodnout s odkazem na mezery v právu *de lege lata* (nikoliv *de lege ferenda*) znamenalo odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*)
 - **rozlišují se 2 podoby analogie:**
 - ***per analogiam legis*** (analogie zákona) – spočívá v použití určitého ustanovení zákona nebo jiného právního předpisu na případ jím výslovně neupravený, ale obdobný (tj. na něco se nevztahuje právní norma výslovně a je nutné najít nejbližší podobnou normu, ale musí se zvážit právní relevance – např. manželství × zasnoubení); můžeme ji použít vždy tehdy, když nás k tomu vyzve zákonodárce obraty typu „obdobně“, „přiměřeně“ (např. je upraven status advokátů, pro advokátní koncipienty se toto ustanovení použije přiměřeně)
 - ***per analogiam iuris*** (analogie práva) – zcela výjimečný postup, právními normami se výslovně neupravený případ posoudí podle právních principů příslušného právního odvětví nebo podle obecných právních principů → vůbec neexistuje podobná norma (nejde vlastně o postup logický, *argumentum per analogiam iuris* je třeba řadit spíše mezi postupy teleologického výkladu)
 - ***argumentum a fortiori*** (důkaz síly, významu) – není čistě logický argument, obsahuje i axiologické elementy, má 2 podoby:
 - ***a minori ad maius*** (od menšího k většímu) – např. „po trávníku je zakázáno chodit, tím spíše je tam zakázáno ležet“, „je-li někdo vázán zákonem, je vázán i ústavním zákonem“, „je-li výslovně zákaz zastavení dán na určitém místě, plyne z toho i zákaz státní“
 - ***a maiori ad minus*** (od většího k menšímu) – např. „podle čl. 11 Listiny základních práv a svobod je možné nucené omezení vlastnického práva ve veřejném zájmu, na základě zákona a za náhradu, platí to pro vlastníka, tím spíše to platí pro držitele“
 - ***argumentum ad absurdum*** (dedukce do absurdních závěrů) – zpravidla se neuplatňuje samostatně, ale subsidiárně, pokud bychom na základě 2 argumentů dospěli k různým výsledkům (jestliže závěr, učiněný logicky korektně, by byl ve svých důsledcích zjevně nesprávným, odmítneme jej)
 - ***argumentum a silentio legis*** (mlčení zákona) – zákon něco neupravuje, a tudíž platí zásada legální licence × pravomoc a působnost orgánů veřejné moci, právní povinnost nebo sankci nelze z mlčení zákona vyvodit

metoda systematického výkladu

- výklad zákona, jiného právního předpisu, smlouvy apod. **založený na posouzení jazykového a logického kontextu** (normativní právní text je **potřeba vykládat v kontextu právního řádu jako celku**)
- značný význam uvozovacích ustanovení, případně obecné části u rozsáhlejších zákonů či zákoníků, dále pak ustanovení společných, přechodných a závěrečných
- součástí této argumentace je i použití ***argumentu a rubrica***
- nezbytné **srovnávat** příslušná **ustanovení v hierarchii právních předpisů** podle **právní síly**, výklad určitých ustanovení může být ovlivněn i relací k předpisům stejné právní síly (např. vztah zákona obecného a zvláštního, zákona z hlediska účinnosti dřívějšího a pozdějšího) → k systematickému výkladu řadíme i ***interpretační derogační pravidla***
- vychází ze **srovnávací metody**, zahrnuje **speciální právní poznatky** (např. o principu právní síly, strukturalizaci právních předpisů, kogentnosti či dispozitivnosti právní úpravy)
- v důsledku systematického výkladu eventuálně možný **restriktivní** (rozšiřující) nebo **extenzivní** (zuzující) **výklad** určitých ustanovení zákonů, právních předpisů, smluv apod. → zaměřuje se tedy na celek (např. umístění normy v systému práva), resp. na relaci smyslu určitého ustanovení k ostatním částem formálního nositele pravidel chování; ale takový postup méně častý, převažuje spíše **výklad adekvátní** (doslovný), kdy se smysl určitého ustanovení interpretovaného textu nezmění ani při zohlednění jeho kontextu

historický výklad

- **analýza dokumentů**, které **provázely vznik** relevantního právního textu (např. důvodová zpráva zákona, dobový tisk)
- zjišťujeme **smysl zákona z hledisku úmyslu zákonodárce** (cíle právní úpravy má zákonodárce normativně vyjádřit přímo v textu zákona)
- interpretačně důležitá zvláště obecná ustanovení zákona (zahrnující případně i základní zásady výkladu konkrétních ustanovení), preambule (běžně u ústavních zákonů a mezinárodních smluv), ...
- využití všech výše uvedených postupů, rozšiřuje se objekt a cíle interpretace

teleologický výklad (někdy označován za teleologicko-axiologický)

- zvažuje **účel** právní úpravy **vzhledem k sociálnímu a politickému kontextu** relevantnímu **v době její aplikace**, často použití právních principů a hodnot
- soud či jiný orgán interpretující a následně aplikující normu usiluje o postižení smyslu, resp. cíle právní normy v souvislosti s nejvšeobecnějšími podmínkami (obecnými i individuálními), v nichž se má norma realizovat
- poměrně volný postup orgánů, avšak vázány právním řádem, mírou konkrétnosti či abstraktnosti formulací zákonů a mezinárodních právních dokumentů, i základními zásadami právní kultury → **možnosti a hranice teleologického výkladu stanoví normotvůrce**
- účel zákona se v rozsahu daném jeho textem a jednoznačnými argumentačními závěry, opírajícími se o standardní metody interpretace, může přizpůsobovat i měnícím se společenským podmínkám
- **3 argumentační okruhy** (poměrování významu těchto standardů v relaci k danému případu, tj. princip proporcionality) – 1) **právní principy**, 2) **hodnoty** (k jejichž naplnění a ochraně právo směřuje, finální cíle práva), 3) **lidská práva**

komparativní výklad

- výklad, který **srovnává postup** týkající se **obdobných institutů v právních řádech jiných států** (např. ve státech EU), význam v případech, že se právní úprava domácí inspiruje úpravou cizího státu
- v souvislosti s působením Evropského soudu pro lidská práva, ESD a dalších mezinárodních soudních institucí lze za část komparativního výkladu považovat i interpretační postupy a argumenty v odůvodnění judikátů těchto soudních institucí

ARGUMENTACE V PRÁVU

tzn. **uvádění důvodů pro určité tvrzení**, v právu existují 2 roviny argumentace:

1) **skutková** (*quaestiones facti*)

- otázky typu, kdo a proč spáchal trestný čin, kdo je dlužník, zda je více pachatelů trestného činu atd.
- používáme **důkazní prostředky** – popíráme, dosvědčujeme – např. svědectví, ohledání místa činu, znalecké posudky
- **induktivní postup** – vyvozujeme určité závěry z faktických poznatků
- zjištění skutkového stavu usnadňují právní domněnky, právní fikce a právní axiomy
- **argumentum ex exemplo** – nezřídka se bude argumentovat typickými případy, které lze *mutatis mutandis* (měnic, co změnit třeba, tj. po příslušných, potřebných změnách, s příslušnými změnami) vztáhnout na daný skutkový vztah

2) **právní** (*quaestiones iuris*)

- subsumpce (podřazení pojmu pod pojem) skutkového stavu pod určitou právní normu/y
- **deduktivní postup**
- používáme argumentaci – **argumentum ex lege** (textem zákona, resp. jiným normativním textem), **standardními interpretačními metodami**, **nadstandardními interpretačními metodami** (včetně argumentace právními předpisy)

argumentace pomocí interpretačních metod omezena zákonodárcem (nelze jít nad text zákona)

- např. argumentace zásadou *pacta sunt servanda* je vyloučena, je-li závazek promlčen a dlužník namítá jeho promlčení; *argumentum a fortiori*, že je-li určité, pro společnost nebezpečné, jednání trestné, má být trestné i jednání výslovně neuvedené v zákoně, je-li pro společnost ještě nebezpečnější, vylučuje zásada *nullum crimen sine lege*